

קובץ

הערות וביאורים

בתורת כ"ק אדמו"ר שליט"א

☆

בפש"מ, רמב"ם, נגלה וחסידות

פרשת פנחס
גליון ל"ז (תרל"ה)

ימצא לאור על ידי

תלמידי בית המדרש דמוסד חינוך אהלי תורה

ברוקלין, ניו יארק

417 טראי עוועניו

די רחא שנת נפלאות בכל

שנת העד"ק לכ"ק אדמו"ר שליט"א

שנת המועת אלפים שבע מאות והמנינים ושתים לבריאה

פרשת פנחס

היי תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה לכ"ק אדמו"ר שליט"א

תוכן הענינים

אגרות קודש

- 5 סדר תגלחת הראשונה של מצורע
6 סדר תגלחת טומאה של נזיר
7 קריאת המגילה דבני הכפרים ופי זכור

חסידות

- 9 פעולת התשובה לגבי עונשים

פשוטו של מקרא

- 11 ביאור בפירש"י פרשתינו כח, ד
13 מיתת אהרן

רמב"ם

- 14 תאי בית המקדש

נגלה

- 18 זמן תפלה

- 19 הערות וציונים לדרך חיים: שער התפלה
- 20 סיום הגאולה בטי"ו תמוז
- 21 מענינא דיומא
- 22 תח"מ - מדה כנגד מדה
- 22 ותורה מעט
- 23 כתבו לכם על קרן השור
- 23 בהקדמת סי' פע"ח
- 23 וינחם ה' על הרעה אשר חשב לבנות
- 24 "יתבררו ויתלבנו הדברים"

מספר פאקסימיליא לשלוח הערות: 953-9720 (718)

**לזכות כ"ק אדמו"ר שליט"א
 לרפואה שלימה תיכף ומיד ממש**

א ג ר ו ת ק ו ד ש

סדר תגלחת הראשונה של מצורע

הרב אברהם יצחק ברוך גערליצקי
- ר"מ בשיבה -

באגרות קודש חייג (עי ש"ס) כתוב וזלה"ק: ובמה שהעיר בפירוש המשנה נזיר פ"ח משנה ו' בעיקר השני דתגלחת מצורע אחר הטבילה וזהו נגד הכתוב בתורה [וזה"ל הרמב"ם שם: והכלל השני שהמצורע מגלח שתי תגלחות ואח"כ יביא כפרתו, וזה מפורש בתורה, התגלחת הראשונה בזמן טהרתו מן הצרעת אחר הטבילה והתגלחת השניה ביום השביעי וכו', עכ"ל, וקשה הרי מפורש בתורה להיפך (מצורע יד, ח) דבתחילה מגלח את כל שערו ואח"כ טובל! ויש להעיר גם מנגעים פי"ד מ"ב, ונזיר פ"ו מ"ו (והרי לפינן תגלחת א' מהשני) - דמשמע דטבל ואח"כ גלח לא עלתה לו טבילה.. ומתחילה רציתי לתרץ שהי' כתוב בפיה"מ "אחרי הטבילה", היינו אחרי - הטבילה, וכשנגרר או נשטט הקו קטן שע"ג תיבת אחר לא שמו לבם המדפיסים שלאח"ז לתקן.. שוב ראיתי שעדיין לא נתרץ עיי"ז תמ"י יותר פנימית, והיא: מהי בכלל כוונת הרמב"ם במה שמזכיר כאן הטבילה, והרי אינו נוגע כלל בנדו"ד, והרי לא הביא ענין ההזי, צפרים וכו'. ולכן ני"ל שטה"ד יש כאן, וצ"ל "אחר ההחלט" או "אחר ההחלטה", והבחור הזעזער שלא הבין פירושו וראה בכתוב **וטבל** "תיקן". וההודעה שהוא אחר ההחלט מוכרחת, כי זהו עיקר בעיקר השני, דמתוך הסגר אינו בתגלחת (נגעים פ"ח מ"ח). עכלה"ק.

ויש להעיר, דלכאורה יש לפרש כוונת הרמב"ם במ"ש "אחר הטבילה" היינו דאחר הטבילה הוא נטהר מלטמא בביאה ומשכב ומושב (כמ"ש בסי' היד שם הי"א), היינו דלא נחית הרמב"ם שם כלל לבאר סדר הדברים כי אין שם מקומו עיי"ש, וקאמר רק כללות הענין דכשנטהר מצרעתו, שזהו אחר הטבילה צריך תגלחת, ובדאי צריך התגלחת להיות בתחילה לפני טבילתו אלא דשם לא נחית לזה, וא"ש ג"כ מה שהקשה דלמה לא נקט הזי' או צפרים כנ"ל, כיון דהטבילה שבא לבסוף היא היא שפועל עליו הטהרה וכמ"ש הרמב"ם בהל' טומאת צרעת שם: "ואח"כ מגלח הכהן את

המצורע.. **טובל ויטהר** מלטמא בביאה כו"י, וראה גם במאירי נזיר שם שכתב כלשון הרמב"ם ויש לפרש בכוותו ג"כ כנ"ל.

סדר תגלחת טומאה של נזיר

בהמכתב שם ממשיך: "ומדאתינן להכי יש להעיר אשר בנזיר כנראה צ"ל התגלחת טומאה דוקא לאחר הטבילה, וטעם החילוק בין נזיר למצורע י"ל ע"פ המבואר בנזיר פ"ו מ"ו שמצורע טהרתו בתגלחתו ונזיר טהרתו תלויה בימיו, וכיון שע"פ הנ"ל יכול לגלח לאחר זמן צריך לגלח דוקא לאחר טבילה, שהרי לפינן תגלחת טומאה מתגלחת טהרה לכמה ענינים, ותגלחת טהרה צ"ל בטהרה דוקא.. זאת אומרת שהתגלחת צ"ל דוקא לאחר הטבילה כו"י עכלה"ק.

ויש להעיר גם מלשון המפרש במתניתין דנזיר שם (מד,ב): "תגלחת טומאה כיצד הי' מזה בשלישי ובשביעי ואח"כ הי' **טובל** שכך חובה כו"י והי' **מגלח בו ביום**", דמשמע ג"כ כמ"ש כ"ק אדמו"ר שליט"א דתגלחת טומאה של מצורע צ"ל אחר הטבילה.

אלא דבסי' ערוך השלחן העתיד (הלכות נזירות סי' י"ט אות ג') הביא לשון הרמב"ם (הלי' נזירות פ"ו הי"א) וכתב ע"ז דמסידור לשונו משמע דמגלח תחלה ואח"כ טובל, וי"ל הטעם דכיון דשערו עומד להתגלח הוי חציצה בטבילה, וממשיך דכיון שכן הוא במצורע דבתחילה מגלח ואח"כ טובל מסתמא כן הוא גם בנזיר, וממשיך דבדיעבד אם הקדים הטבילה לגילוח לית לן בה דאין זה חציצה שהרי אינו מקפיד על השיער להסירם דתיהוי חציצה אלא מ"ע היא לגלחם ובשעת טבילה אי"כ חציצה, ומביא רא"י לזה מהמשנה שם ומהמבואר בגמ' שם טבל בשביעי וגילח בשמיני מביא קרבנותיו בשמיני כיון שכבר הי' לו הערב שמש אחר טבילתו, הרי מפורש דאפילו אם הטבילה היתה לפני הגילוח נטהר עי"ש.

ולפי מ"ש כ"ק אדמו"ר שליט"א איש יותר דשם לא איירי שלא עשה כפי הסדר, כי באמת עשה כפי הסדר שטבל תחילה ואח"כ גילח, אלא שלא גילח ביום השביעי רק ביום השמיני, ואף דמסדר הרמב"ם לא משמע כן כנ"ל, כבר כתב בהמכתב דכידוע בכללי הרמב"ם שאינו מביא אלא דינים המפורשים להדיא ולא שיש ללמד.

קריאת המגילה דבני הכפרים ופי' זכור

ב) באגרות קודש חייב (עי' שסייא) כתוב וזלה"ק: במשנה ריש מגילה דכשחל פורים ביום א' כפרים מקדימים ליום הכניסה, יום חמישי הקודם, - ומקשה כתי"ר דלדיעה דפי' זכור נקראת בעשרה מן התורה הרי נתקבצו בני הכפרים בלא"ה בערב שבת, וא"כ יכולים לקרות המגילה בזמנה, ולא פירש כוונתו, וכנראה קשה לו, דכיון שצריך לילך חזרה בכי טוב, היינו באור הבוקר, הרי בע"כ נשארים בעיר גם במוצש"ק. והנה מלבד דהרי אפשר שיהיו הכפרים באופן שמותרת ההליכה גם בשבת ע"י עירובי תחומין, כן הרי הענין דהליכה בכי טוב אינה אלא עצה טובה ולא דרבנן - ודאורייתא, כן הרי אפשר שיצאו מהעיר קודם שיתאסף המנין לתפלה ובפרט למקרא מגילה שזמנה כל היום, ויעויין ברי"ן שם שממקרא מגילה בלילה בכלל פטרו אותם חכמים כו' עכלה"ק. וממשיך דא"י"צ לכל הנ"ל אלא י"ל בפשטות שבשבת מסדרים שיבוא מי שהוא היודע להכפרים להוציאם ידי חובתם, משא"כ בימי החול שבני העיר טרודים במלאכתם עיי"ש.

ולכאורה יל"ע דמה ניתוסף עם מ"ש דהליכה בכי טוב אינה אלא עצה טובה, ומותרים לחזור לכפרם בלילה, או שהולכים מקודם שיתאסף המנין וכו' בבוקר, הרי מבואר במגילה יט"א, אמר רבא בן כפר שהלך לעיר ביכוב"כ קורא עמהם, היינו דאפילו אם קרא כבר בהכפר ביום הכניסה שלפני זה, צריך לקרות בי"ד כיון שהוא נמצא אז בהעיר, וע"י בריטבי"א שם שפירש דכי תיקנו ליה רבנן היכא דאיתא בכפר, אבל היכא דאיתא בעיר כבני העיר בעי מיהוי, ונראה דכבני עיר ממש קאמר שקורא עמהם אפילו ביום עיי"ש וע"י גם בתנ"י שם, דלפ"י נמצא דכשבני הכפר נמצאים בעיר במוצאי שבת בדרך ממילא חל עליהו חיוב להשאר בעיר ולקרות ביום י"ד, וא"כ בקביעות זו [כשחל י"ד להיות ביום א'] א"י"צ כלל להתקנה דיום הכניסה? כיון שיודעים שיהיו בעיר במוצ"ש [מצד קריאת פי' זכור] ובדרך ממילא יצטרכו להשאר שם ולקרות ביום י"ד?

ולכאורה י"ל דזה קאי לשיטת רש"י שם דקורא עמהם רק בלילה אבל אין עליהם חיוב להשאר שם ביום וכמ"ש הריטבי"א שם בשמו, ובמילא א"י"ש התועלת דיום הכניסה אז, שיכולים לחזור בלילה וא"י"צ להשאר שם ביום כיון שכבר קראו ביום הכניסה, וראה בלקו"ש הנ"ל הערה 28.

ועיי בהערות וביאורים גליון קכ"ה שנתבאר בארוכה פלוגתת רש"י עם הריטבי"א ותוסי עפ"י מ"ש בלקו"ש חכ"א ע" 197 והלאה בגדר הקריאה דבני הכפרים אם הוא קריאה בזמנה או הוה קריאה של תשלומין עיי"ש בארוכה, דרש"י סב"ל דה"ז קריאה של **תשלומין**, ולכן אף שקראו ביום הכניסה, מ"מ כיון שעכשיו הם בעיר בלילה, ויכולים לקיים קריאה **בזמנה** ה"ז מוטל עליהם, ולכן קורין בלילה, אבל אם ירצו לחזור יכולים לחזור ופטורים מקריאה דיום, משא"כ התוסי סב"ל דקריאת בני הכפרים ה"ז קריאה **בזמנה**, וא"כ קשה להו דלמה יחזור עכשיו עוד הפעם לקרות, הרי כבר קרא מגילה בזמנה, ועכצ"ל שהטעם הוא משום דנעשה **כבן עיר** דכיון שהוא נמצא בתחילת י"ד בעיר ה"ה כבן עיר וחל עליהו חיוב ד"י"ד ולכן חייבים לקרות גם ביום עיי"ש בהערות בארוכה, ובמילא לפי רש"י אי"ש כנ"ל, דיום הכניסה מועיל דא"י"צ לקרות ביום י"ד.

אבל אכתי יליע במ"ש בהמכתב דאפ"ל שחוזרים בבוקר לפני שמתאספין וכו', דלכאורה ודאי צריך לומר דכשהם נמצאים בעיר **בבוקר** דיום י"ד גם רש"י מודה שצריכים לקרות **גם ביום** י"ד, כיון שכבר נמצאים שם ביום, כמו שהדין הוא בנוגע ללילה, שכשהם נמצאים שם בלילה צריכים לקרות עוה"פ בלילה?

ואולי אפ"ל עפ"י מה שתמה הלח"מ (הלי מגילה פ"א הי"י) על הרמב"ם דלמה השמיט הך דינא דרבא דבן כפר שהלך לעיר ביכוב"כ קורא עמהן, וה"ל משום דבזמן הזה בטלה הדין דיום הכניסה, אבל כתב דזהו דוחק דהרי הביא שם בהלי ו' הדינים דבני הכפרים וא"כ למה הניח הלכה זו עיי"ש?

ובהערות וביאורים שום הובא תירוץ המשנת יעבץ (מועדים ס"י פ"א) דחקירה הנ"ל אם קריאת בני הכפרים הוה קריאה של תשלומין או קריאה בזמנה תלוי בהלימודים בריש המסכת, דאם ילפינן מ"ימים כימים" י"ל דהוה תשלומין, משא"כ אם ילפינן מ"זמניהם" זמנים הרבה תיקנו להם, משמע דה"ז קריאה **בזמנה**, וביאר דרבא סב"ל מהלימוד ד"כימים" ובמילא סב"ל דקריאת בני הכפרים אינה קריאה בזמנה, ולכן לשיטתו סב"ל דחוזר וקורא עמהן, אבל הרמב"ם דבפ"א ה"ד הביא הדרשה ד"בזמניהם", ופסק כדעה זו. דה"ז קריאה בזמנה לכן סב"ל להלכה דאינו חוזר וקורא עמהן, כיון שכבר קיים הקריאה בזמנה, ולא סב"ל ג"כ

כסברת התוסי' דנעשה כבן עיר כנייל, ולכן לא הביא דעת רבא להלכה עיייש בארוכה.

ולפיי? נמצא דלדעת הרמב"ם כשכבר קראו ביום הכניסה שוב אייץ לקרות עוה"פ בעיר, ובמילא אייץ מייש בהמכתב דיכולים לחזור בלילה אם רוצים, או בבוקר לפני שיתאספו הציבור, ועייז הועיל התקנה דיום הכניסה, שאייץ להמתין ולקרות בייד, ועיי עוד בשוה"ג בהערה הנ"ל בלקו"ש שהובא דעת המאירי דדינו של רבא הוא רק אם לא קרא עדיין ביום הכניסה עיייש, ונמצא דאם כבר קרא גם לפי רבא אייץ לחזור ולקרות, ולפי דיעה זו אייץ ג"כ כוונת המכתב.

וראה גם בסי' אסיפת זקנים (מגילה) ב,א, בד"ה אלא, שהביא מהסי' כוכב מיעקב לר"י פיסותי הספרדי ז"ל שהקשה לפי מייש התרומת הדשן (סי' ק"ח) שבני הכפרים מחוייבים לבוא לביהכניס לשמוע פי' זכור בציבור יותר מחיוב שמיעת קריאת המגילה, אייכ חל להיות אחר השבת כפרים מקדימין כו' אמאי כיון דמחוייבים להיות עמהם שם בשבת לשמוע פי' זכור בציבור הרי צריכים במילא לקרות ביום אי' עם בני העיר וכדינו של רבא בדף י"ט! ותירץ בתחילה דבני הכפרים שהם קרובים ובתוך תחום שבת יכולים לחזור מיד לביתם בשבת, משום הכי לא פלוג רבנן והם אמרו דכולם מקדימין ליום הכניסה, עוד כתב שיכולים לעשות עירוב וכו' עיייש וזהו כעין השקו"ט בהמכתב.

ח ס י ד ו ת

פעולת התשובה לגבי עונשים

הת' יוסף שאנאוויטש

- תלמיד בישיבה -

ב"ספר שיעורים בסי' התניא" על אגרת התשובה, בפרק ד' בביאורים [דף 7-1126, ביאור ד"ה "והרי נמצאו כו"ו" אות ב] נשאלת השאלה, בזה שכי' אדה"ז "והרי נמצאו בכל דור כמה וכמה חייבי כריתות ומיתות והאריכו ימיהם ושנותיהם בנעימים כו"ו — דהיינו איך הם ממשיכים רחוק

שעיי תשובה "אין מזכירין לו דבר וחצי דבר כו' ונפטר לגמרי מן הדין כו'", היינו, יתכן שאלו שעברו על עניני כריתות ייתכן שעשו תשובה, ושוב לא מגיע להם שום עונש, ומה הפלא בפרק ד' שחייבי כריתות ממשיכים לחיות? עד כאן שאלת כ"ק אד"ש.

באות ב' ממשיך, לכאוי אפשר לתרץ דהא דכ' בפ"ב "אין מזכירין לו דבר וחצי דבר כו' ונפטר לגמרי מן הדין" הוא (כבהמשך שם -) **בעוה"ב**, אבל **בעוה"ז** אינו נפטר מן הדין עיי תשובה, ושוב מובן השאלה — למה "האריכו ימיהם ושנותיהם" בעוה"ז.

אבל, ממשיך, דאין לתרץ כן. כי המלה "בעוה"ב" [שמוסיף בפ"ב] בא לשלול עונשין של בי"ד שלמטה, כי החוזר בתשובה לא יצילו מדין בי"ד שלמטה, כי אין לדיין אלא מה שענינו רואות, משא"כ בדין של בי"ד שלמעלה, כשעשה תשובה, נפטר מן הדין גם בעוה"ז. ובשוה"ג שם: "ומוכרח לפרש כן [אף שכותב "לענשו עיי ח"ו בעוה"ב], דכיון "שנפטר לגמרי מן הדין בעוה"ב — איך יענישוהו גם בנוגע לעונשי עוה"ז בלא דין?" עד כאן.

כוונתו הק', לכאוי שאף שמשמע מהלשון בפ"ב שנפטר מעונש רק בעוה"ב, משא"כ בעוה"ז יתכן, שאף שחזר בתשובה, מ"מ מגיע לו עונש בעוה"ז; מ"מ כיון שכו' שנפטר לגמרי מן הדין בעוה"ב — משמע שאין שום דינים על האדם בזה, וא"כ איך שידך עונש אפילו בעוה"ז?!

ולא זכיתי להבין, כי אם זה הכוונה במלים אלו (ימן הדין בעוה"ב), הוה לי למימר "בבי"ד של מעלה". כי הרי נזכר בכ"מ בחסידות פ"י המלה "עולם הבא" — אף ש"עולם" רוחני זה קיים גם **עכשיו**, ולמה נקי **הבא**? בגלל, שלפי ערך מעמד ומצב הנשמה כשהיא עדיין בגוף, נקי שלב הבא — עולם הבא. א"כ גם כאן, כשמוזכר הלשון "עוה"ב", לכאוי הכוונה מורה יותר להמצב כשיבוא הנשמה לשם, וביחס לעונש הבא על אדם בגוף, שגור יותר הלשון בי"ד של מעלה, שהם מחליטים לענשו [גם] **בעוה"ז** (-בניגוד לעונש של בי"ד של מטה).

ואם תאמר, הרי בשוה"ג שואל "דכיון "שנפטר לגמרי מן הדין בעוה"ב — איך יענישוהו גם בנוגע לעונשי עוה"ז בלא דין?"

הרי אפשר לתרץ שאמנם, כן מענישין לו בעוה"ז, ואח"כ שוב אין סיבה להענישו בעוה"ב, כי כבר "נפטר לגמרי מן הדין", ולמה מוכרח ללמוד, ש"נפטר לגמרי מן הדין בעוה"ב" קאי גם על עונש בעוה"ז?

וגם, הלשון ביום הדין שגור יותר, בדרך כלל בקשר לנשמה הנפרד מהגוף ועולה למעלה (או לימי המשיח), ולא כ"כ לענינו. (אח"כ בקשר לראש השנה, ויש לחקור בכל זה).

פ ש ו ט ו ש ל מ ק ר א

ביאור בפירש"י פרשתינו כח,ד

הרב הערשל וואלדמאן
- ברוקלין נ.י. -

בפירש"י פרשתינו (כח,ד) את הכבש האחד: "אעפ"י שכבר נאמר בפרשת ואתה תצוה וזה אשר תעשה וגו'. היא היתה אזהרה לימי המילואים וכאן צוה לדורות".

וצריך ביאור: א) למה הקשה רש"י קושייתו רק על פסוק ד' ולא בפסוק ב' דמתחיל שם בדין קרבן תמיד? ב) למה הוצרך רש"י להביא כאן התיבות שבפי תצוה (כט, לח): "וזה אשר תעשה וגו'?" דבלאו תיבות אלו היינו יודעים שמתכוון לפי תמיד הכתוב שם: ג) למה שינה בלשונו דבפי תצוה הי"ז "אזהרה", וכאן "צוה"?

וי"ל בזה בהקדם קושיית הרמב"ן כאן בפסוק ב' דאיך אפ"ל דשם קאי רק על ימי המילואים, הרי כתיב שם (פסוק מ"ב) "עלת תמיד לדורותיכם", דמשמע דקאי לכל הדורות? וחולק על רש"י וסב"ל דכאן כתבה זה התורה משום הדינים שנתחדשו כאן, את קרבני זה הדם, לחמי אלו אימורין וכו' עיי"ש. והנה גם רש"י הביא דרשות אלו לעיל בפסוק ב' עיי"ש, ולפי"ז אי"ש למה הקשה רש"י קושייתו רק בפסוק ד' ולא לעיל, כיון דשם ליכא להקשות כלל דאיצטרך משום הדינים שנתחדשו, וכל קושייתו הוא בפסוק ד' דזהו מיותר כיון דזה גופא כבר כתיב בפי תצוה?

והא דהביא רש"י התיבות ד"יוזה אשר תעשה", אפ"ל משום דכבר כתב רש"י בריש פי צו דלשון "צו" הוא לדורות, וזה מרמז רש"י דשם בפי תצוה לא כתוב לשון "ציווי" אלא "יוזה אשר תעשה", מוכח מזה כפי שביאר דשם קאי רק על ימי המילואים ולא לדורות, משא"כ כאן דכתיב "צו את בניי וגו'" הרי זה לדורות, וא"ש למה נקט רש"י דשם ה"ז "אזהרה" וכאן "צוה לדורות" דזה מתאים לביאורו דשם הוא רק אזהרה ולא כתוב ציווי לדורות משא"כ כאן ה"ז ציווי לדורות.

אלא דאכתי קשה קושיית הרמב"ן דהרי כתיב שם "תמיד לדורותיכם" ואיך אפ"ל דקאי על ימי המילואים?

ואפשר לומר עפ"י מ"ש רש"י בפי תרומה (כה,ט) עה"פ וכן תעשו: "לדורות אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים כגון שולחנות וכו' כתבנית אלו תעשו אותם", הרי מוכח מזה דגם כשכוונת התורה הוא לדורות, הפירוש הוא לדורות כשיהי' המצב כהכא תעשו כן לדורות, ועד"ז י"ל לפירש"י בנוגע לקרבן תמיד דמ"ש "לדורותיכם" היינו דלעולם כשיהיו ימי מילואים לחנך בית המקדש וכו' יקריבו קרבנות התמיד, ובזה איירי בפי תצוה שיש חיוב קרבן תמיד בכל ימי מילואים לעולם, אבל לא קאי על ימים שאינם ימי המילואים, ובפרשתנו ניתוסף החיוב לדורות, דבכל יום ויום יש חיוב של קרבן תמיד, וראה גם בדעת זקנים לבעלי התוס' בפי תצוה (פסוק ל"ז) שפי' עד"ז לדורותיכם, דקאי על כל ימי המילואים שבכל הדורות עיי"ש.

ולפי"ז יש ליישב ג"כ למה פירש"י בפי תצוה בפסוק מ"ב: "תמיד, מיום אל יום ולא יפסיק יום בינתיים" דלכאורה הרי כבר פירש זה לעיל בריש הפרשה דמ"ש עולת תמיד היינו מיום ליום עיי"ש, ולמה הוצרך לפרש כאן עוד הפעם? ועוד צ"ב דאם כבר מפרשו כאן למה לא פירש זה מקודם בפסוק ל"ח שכתוב ג"כ תיבת תמיד "כבשים בני שנה שנים ליום תמיד"?!

ולהנ"ל נחא דהרי הרמב"ן כאן בפסוק מ"ב מפרש "תמיד לדורותיכם" דקאי על כל הדורות, לכן הוצרך רש"י לשלול זה לפי שיטתו דאיירי רק בנוגע לימי המילואים, דתמיד כאן לא קאי על כל הדורות, אלא דתמיד שצ"ל בכל יום ויום בלי הפסק.

מיתת אהרן

הרב משה לברטוב

- תושב השכונה -

בפי חוקת כי פסוק כ"ו ברמב"ן מסיים בפירושו הפסוק וז"ל: "ומדרש רבותינו שנעשו בהם נסים אמרו האיך משה יכול להפשיט את אהרן כסדרן והלא העליונים הם עליונים לעולם והתחתונים הם תחתונים לעולם, אלא מעשה נסים עשה לו המקום במיתתו יותר מבחיי העמידו משה אל הסלע והפשיטו בגדי כהונה ובגדי שכינה נלבישם תחתיהם" ע"כ.

אח"כ בפסוק כ"ח על "וילבש את אלעזר בנו" כותב וז"ל: "וכי האיך יכול להלביש את הבגדים כסדרן לאלעזר, אבל כבוד גדול חלק לו המקום לאהרן במיתתו יותר מחיי שلبשו בגדי שכינה תחלה למטה וחזר משה והפשיט את אהרן הבגדים כסדרן והלביש אלעזר כסדרן כך שנוי בת"כ". עכ"ל הרמב"ן.

וראשית, אינני מבין הקושיא והתירוץ אם הקושיא כפיה"נ כפשוטה שצריך להלביש כסדרן, איזה קושיא היא, אחר שפשטו כל הבגדים מאהרן התחיל כסדר להלביש לאלעזר, ומה נוגע להקושיא - הנס, שעשה לו הקב"ה בגדי שכינה. ואם הקושיא היא איך יכול להניח אהרן ערום, למה ל"י להקדים כל הענין שצריך להיות כסדרן.

עוד קשה דלכאוי בפסוק כ"ו ובפסוק כ"ח הוא אותה הקושיא ואותו התירוץ ולמה חוזר עוה"פ בפסוק כ"ח כל הענין.

אחרי כתבי זאת ראיתי בפי הרמב"ן שהוצא ע"י הרב דוד שעוועל ע"ה מוסד הרב קוק. ושם, ראשית הכל הוא בפסוק כ"ו. במילא סרה הקושיא הראשונה. ועוד שמביא המלבי"ם שמפרש הרמב"ן בדרך הזה:

שתחלה הוקשה בתורת כהנים "אמרו האיך משה יכול להפשיט את אהרן כסדרן כו"י מאחר ש"מבואר מן הסברה" (כן לשונו) שאהרן לא נקבר ערום והלא אחר שכתוב ויפשט כו"י וילבש וימת שם - מבואר שתיכף מת וירדו מן ההר ומי הלביש לאהרן את תכריכיו. ומתוך (בת"כ) שבדרך נס הלבישו עליו בגדי שכינה. ובכל בגד

שנפשט נתלבש בכמותו בגד שכינה. שלא יהי בינתיים מחוסר בגדים. (ומבאר) ושאל איך היי זה הלא אם פשט את המעיל נתלבש במעיל אחר ואיך היי יכול לפשוט הכתונת, הלא היי עליו מעיל החדש של שכינה. (ואיך ליישב זה בלי התורת כהנים בהקושיא לא הבנתי ברור, הכותב) והשיב (התוי"כ) שהיי בזה נס גדול שהבגדים נתלבשו בין הכתונת לבשרו כסדרן, וזה מעשה נס. וזהו שאמר (התוי"כ) "בגדי שכינה נלבשים תחתיהם".

אחייכ ממשיך הרמב"ן על וילבש אותם את אלעזר בנו, וכי האיך יכות להלביש את הבגדים כסדרן לאלעזר, ומפרש המלבי"ם, (ואעתיק לשונו) "וחזר משה" עתה אמר בדרך אחרת שממה שאומר וילבש אותם את אלעזר משמע שכל בגד שפשט הלביש תיכף לאלעזר, והאיך היי יכול להלביש כסדרן, ובזה אמר ציור אחר, שלא היי דרך נס רק דרך כבוד יותר מהקודם, שנתלבש אהרן בגדי שכינה למטה והיי לו כבוד גדול שראוהו כל ישראל בבגדי שכינה ואז לבש בגדיו בהפך, המעיל למטה והכתונת למעלה. כיון שהיי מלובש בבגדי שכינה בלאו זה וחזר משה והפשיט הבגדים כסדרן והלבישם כסדרן שלא בדרך נס. ע"כ. והיינו שמפרש שהנס היי רק על מציאות של בגדי שכינה, ולא על הלבשה (כפי שפירשו בפני הראשון אלא) שהיי זה קודם, ואחייכ היי כבר מותר ללבוש הבגדים בסדר הפוך, והלבישו לאלעזר בסדר. ועדיין צ"ע לשון התוי"כ.

ר מ ב " ם

תאי בית המקדש

הרב יהודה קעלער

- מח"ס מנחת יהודה וירושלים -

גם אחרי כל האריכות שכתבתי ב"מנחת יהודה וירושלים" בקונטרס "הביאני המלך חדריו" בביאור שיטת הרמב"ם בתאי בית המקדש, עדיין נשאר לבאר הרי רוב התאים היי רחבם שלש אמות (מלבד התא המוחלט בשם תא שהיי רחבו פי שנים שש אמות, ויש לומר אשר בשביל זה נתייחד דוקא התא הזה להקרות בשם "התאי") הנה סוף סוף איפה מצינו חדרים אשר ארכן יותר מפי אמות

ורחבן רק שלש, או אפילו שש בגובה י"ג אמות? אמנם גם כאן אפשר להמליץ שהקושיא טוב, והתירוץ פשוט. ובהקדים עוד קושיא שהקשה ידידי הרב לוי יצחק שי' גרליק. בשביל איזה צורך ישמשו התאים האלה בפרט לשיטת הרמב"ם שהיו במדה כ"כ משוונה? אמנם פשוט הוא לכל המעיין במשנה ראשונה, מפרק רביעי של מס' בבא בתרא (הוצאת קאפח) וישוה זה עם הציור של ההיכל במס' מדות יראה התאמה מפליאה בציורים. וז"ל המשנה שם: "המוכר את הבית לא מכר את היציע וכו'" ופירוש רבינו: "יציע, הוא החלל בין כותל הבית וכותל אחר המקיפו כצורה זו" וכו'.

ובזה תבין למה בתאים הפנימיים "והוא סובב כל ההיכל" כי כך ה' דרכם לבנות בית עם תא או תאים סביבו, (כידוע אשר בבבא בתרא שם פ"י יציע הוא תא כמ"ש שם בפירוש בגמרא) ושתיה התאים החיצוניות בצפון ובדרום העודפים על אלו שבמערב הנה להם יש תפקידים מסויימים, שהמסבה היא בכדי לעלות אל עליית ההיכל וגגות התאים בצפון, ובדרום בית הורדת המים, אשר לשם נכנסים המים מעין עיטם ונמשכין ע"י צנורות לכל חלקי העזרה (ובפרט בצד הדרומי, שהם שער המים, המוכני והכיור, לשכת המדיחין, ואמת המים שהי' עובר ליד המזבח אשר שם מתערבין הדמים ויוצאין לנחל קדרון). ובפשטות שיטת בניי כזו נוהגת גם בימינו ומשמש מחסה מפני הקור בחורף והחום בקיץ. והי' נחלק לשלש דיוטות מפני שחומה שעוביו אמה אחת בגובה ארבעים אמה אי"א לעמוד.

ויש לחקור אודות שיטת הרמב"ם בתאים, אם היא סברת עצמו או בקבלה מרביתיו. ונראה לי פשוט שמפורש הוא ברי"ף והעתיקו המגיד משנה בהלי מכירה פכ"ה הלי' א'. וז"ל רבינו: "המוכר דבר שיש לו תשמישין לא מכר את תשמישיו אלא אם כן פירש, כיצד, המוכר את הבית לא מכר את היציע שבסביבות הבית אע"פ שהיא פתוחה לתוכו: [ב] במה דברים אמורים בשחי' רוחב היציע ארבע אמות או יתר אבל פחות מזה הרי הוא בכלל הבית וכו'".

וכתב ה"ה: "המוכר דבר שיש לו תשמישין לא מכר וכו' כיצד המוכר את הבית וכו'... הכל מפורש ראש פ"י המוכר את הבית (סא). ומשנה וגמרא עם פירוש ההלכות ופסקן. ופירוש יציע שבסביבות הבית כתוב בהלכות כמו תא שעושין סביבות כותלי הבית מבחוץ כמו שהי' במקדש ויש שעושים כך בתוך עביו של כותל וכו' עכ"ל.

והנה בפירוש יציעים שבפסוק במלכים א (ו,ו) "היציע התחתונה חמש באמה וגו'" פירש רבינו שאלו היציעים היו כצוצרות [= גזוזטראות] היוצאים מקיר החיצונה של הבית [כותל המסיבה] כמבואר במ"א בארוכה, ואילו פה במשנה פירושו של יציע הוא תא?

אמנם באמת לשון תורה לחוד ולשון נביאים לחוד, ולשון חכמים (במשנה) לחוד כמו שפירש הר"י (קידושין ל"ז: בתוס' ד"ה ממחרת הפסח) שבתורה נקראת ה"פסח" ארבעה עשר בניסן ומחרת הפסח הוא ט"ו בניסן כמ"ש "ממחרת הפסח יצאו בניי ממצרים" (במדבר, כ"ח ט"ז), ובלשון נביאים נקרא ה"פסח" ט"ו בניסן ומחרת הפסח הוא ט"ז בניסן כמ"ש "ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי וגו'" (יהושע, ה' י"א), ובלשון חכמים בשם "פסח" נקראים כל ז' ימי החג, יום ראשון של פסח, שביעי של פסח, ערב פסח (ערבי פסחים) וכדומה. כמ"כ הלשון יציע נביאים פירושו בליטה היוצאת מן הכותל (כצוצרה כנ"ל), ואילו בלשון חכמים פירושו תא.

ויש להביא רא"י שזוהי שיטת רבינו, מלשון המשנה במס' מדות פ"ד מ"ד.

דתנן התם "התחתונה חמש ורובד שש, האמצעית שש ורובד שבע, והעליונה שבע שנאמר היציע התחתונה חמשה באמה רחבה והתיכונה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה".

והקשה בספר חנוכת הבית (נעתק ב"מנחת יהודה וירושלים, עץ יהודה" עמוד 146) וז"ל: שאלה יב: איככה נקיים התחתונה הי' ורובד ו' וכו' שבמס' מדות. וכי תימא על הגזוזטראות, הלא תראה דקאי מתניתין אמאי דסליק מיניי, דכי סיים בתאים אמר התחתונה וכו', ואם על היציעים קאמר לא הי' מחבר הספור, אלא הי' אומר ויציעים היו חוץ לכותל הבית וכו', וקל להבין.

והשיב ע"ז ידידי הרה"ג שמואל יהודה הלוי ווינפלד, בקונטרס ביהב"ח שלו, (גם זה נדפס שמה) וז"ל: תשובה: "אפשר שלגירסת הרמב"ם כתוב בתחלת משנה ד' פרק ד' תיבת "היציע". וכן יש להשמע מההגהה שנדפסה בצד פירוש הרמב"ם. ואם כן לא חבר הסיפור, ובר מן כל דין, הרי זו משנה בפני עצמה, ותנא אקרא קאי דכתיב היציע התחתונה וגו'" עכ"ל.

והנה משי"כ ידידי "ובר מן דין זו משנה בפני עצמה וכו"י מאד צדק בזה, וכן הוא ג"כ במשנה כתי"י הרמב"ם.

אמנם גם שם נוסח המשנה תחילה "התחתונה חמש וכו"י בהשמטת תיבת היציע, ולפי מה שפרשתי אתי שפיר, ובדיוק לא כתב המשנה היציע התחתונה, כיון שבלשון המשנה יציע פירושו תא, והכא לא איירי בתאים, וזה הולך בד בבד עם מה שזה נפסק להיות משנה בפני עצמה.

אמנם כל זה הוא לחדודא בעלמא, ובאמת לשיטת רבינו יציע ותא וצלע הם שמות נרדפים, וגם לגוזוטרא (כצוצרה) קורא רבינו בשם תא, והוא בפיה"מ מדות פ"ב מ"ה וז"ל: "וחלקה שהיתה רחבה ללא כותלים מקיפים אותה וכבר נתבאר בסוף סוכה שבה היו מתקבצין לשמחה בימות החג, ומפני שחששו להתערבות האנשים עם הנשים הקיפוח עמודים ועשו עליהם מסביב תאים גבוהים שיסתכלו מהן הנשים בזמן שמתקבצין ישראל שם לשמחת בית שאובה (כן הוא לשון רבינו בכ"מ שאובה ולא שואבה) כמו שבארנו בסוף סוכה".

וככה ממש כתב ידידי הרה"ג שמואל יהודה ש"י הלוי וויינפלד ב"קונטרס בית הבחירה" שלו וז"ל:

שאלה טז: (מתנוכת הבית על שיטת הרמב"ם, המעתיק) הרמב"ם ז"ל סבר דיציע לאו תא אלא גוזוטרא, ולכך פירש דהוא חוץ לכותל המסיבה. ואמנם קשה עד מאד דבריש המוכר את הבית (ב"ב דף סא) בהדיא תאני רב יוסף שלש שמות יש לו יציע צלע ותא, ומוכח התם דתאים הללו דבמתניתין דמדות היינו צלעות דיחזקאל ויציעים דשלמה, ואידי ואידי חדא היא.

תשובה: הרמב"ם ז"ל סבר דיציעים שהוזכרו במשנה ד' פרק ג' דמדות הם גוזוטראות ולא תאים. ואמנם בריש המוכר את הבית (ב"ב דף סא) על המשנה המוכר את הבית לא מכר היציע, גרסינו מאי יציע... רב יוסף אמר ברקא חלולה (ע"כ). והרמב"ם בפירושו למשנה דהמוכר את הבית, כתב, יציע הוא חלל בין שני כותלי... (עכ"ל). וכן הוא ג"כ בפירוש הרמב"ם שם בהלכות הרי"ף בהמשך לדברי רב יוסף שאמר מאי יציע ברקא חלולה.

אלא אפשר לתרץ ולומר דאין הכוונה של שלש השמות נקראו לדבר אחד דוקא, אלא שהם מתחלפים בקריאתם כמה דברים בכמה שמות. כגון שלגוזוטרא אפשר לקרות בשם אחד מהשלשה שמות, וכן לתא אפשר לקרות בשם אחד מהשלשה שמות כו', כמו שיש הרבה כהנה בלשון הקדש. והא דקאמר "שלש שמות יש לוי" ולא קאמר "יש להם", משום שעולה על המשנה דהמוכר את הבית לא מכר את היציע, או משום שכל שלשת השמות עולים למקום שסביבות הבית.

והשי"ת יזכנו לראות בית המקדש בנוי על מכונו.

נ ג ל ה

זמן תפלה

הח' משה אליעזר ליבעראוו
- ישיבת תות"ל מאנטרעאל -

א. בשו"ע אדה"ז ריש הלי תפלה - סי' פ"ט ס"ק א' כותב וז"ל: "וזמן התפילות... מתחיל משעלה ע"ה שהוא אור הנוצץ מהחמה במזרח מהלך ד' מילין קודם נץ החמה אלא שהיו ממתינים עד שהאיר כל פני המזרח... לפיכך גם תפילת השחר זמנה מתחיל מע"ה אלא שלכתחילה מצוה להתחיל עם נץ החמה... אבל בדיעבד אם עבר והתפלל משעלה ע"ה יצא..."

והנה מקור דין זה שיצא אף אם התפלל משעלה ע"ה הוא - כמצויין בשוה"ג שם - (שנכ' כידוע ע"י אדה"ז בעצמו) מרא"ש ברכות ר"פ תפלת השחר. אבל הלי ברא"ש הוא: "ותחלת זמנה יראה משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח... אע"ג דעיקר מצותה עם הנץ החמה... מ"מ אם התפלל בזו השעה יצא", משמע דס"ל גם התנאי של "האיר פני המזרח". ואכן המחבר מביא תנאי זה אפילו בדיעבד כלשונו: "ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח יצא", ומקורו הוא ג"כ מרא"ש הנ"ל כמצויין בבאה"ג שם.

ולכאורה צ"ע טעם למה שאדה"ז אינו מעתיק ל' הרא"ש במדויק.

ואולי י"ל בדוחק דאדה"ז מדייק בלשונו מכיון שדין זה באה בהמשך למשי"כ: "וראוי ליוהר בזה בימי הסליחות שרגילין להקדים קודם נץ החמה ואינו נכון אבל בדעבד...". ומפשטות הלשון משמע שהם מתפללין קודם הנץ, אבל בודאי שזהו הרבת זמן. לאחר "האיר פני המזרח" שהוא ששה דקות לאחר ע"ה ושישים ושש דקות לפני הנץ (עיי שו"ת מלמד להועיל סי' לו).

ש ו נ ו ת

הערות וציונים לדרך חיים שער התפלה

הח' יוסף יצחק קעלער
- תות"ל 770 -

פרקים כח - לה. מיוסד על ד"ה אין מוסרין רזי תורה מלל שי"פ ויקהל תקס"ד [נדפס בסה"מ תקס"ד ע"י סד].

פרקים לו - מג. מיוסד על ד"ה מי כמוך בעל גבורות מלל שבת הנ"ל [נדפס בסידור פח, ג].

פרקים מד - נב. מיוסד על ד"ה וירא ישראל את חיד הגדולה משי"פ בשלח תקס"ד [נדפס בתוספת הגהות באוה"ת ע"י תלב (וקטע נדפס בלי ההגהות בסידור ל, ג - לא, א)].

פרקים נג - סה. מיוסד על ד"ה גן נעול אחותי קלק משי"פ תרומה תקס"ד [נדפס בסה"מ תקס"ד ע"י מט].

(ובפתח דבר למאמרי אדמו"ר האמצעי (במדבר ח"ב) חג השבועות הע"י 5 צויין שבפרקים נג - נו נמצאים בכ"י בכותרת: חגיג"ש תקע"ה בלעפלי.

וכנראה שגם שאר הפרקים נאמרו בשנה זו (הספר דרך חיים נדפס ע"י אדמו"ר האמצעי בשנת תקע"ט). ואולי נאמרו הפרקים נא - נב (המדברים מענין קי"ס) בחגה"פ).

[וראה מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים ח"ג ע"א מט שפרקים ח
- ט (בדרך חיים שער התשובה) נאמרו ברי"ה שנת תקע"ט].

פרקים צב - צח. מיוסד על ד"ה אוסרי לגפן עירה משי"פ ויחי
תקס"ד [נדפס בתו"ח ויחי צה, א].

פרקים א - ז (ד"ה הנה כתיב דומה דודי לצב) מיוסד על
ד"ה שנה דודי ואמר לי קומי לך מליל שבת פי משפטים תקס"ד
(נדפס בסה"מ תקס"ד ע"מ מג - מו).

סיום הגאולה בט"ו תמוז

הת' מנחם מענדל לעווענטאל
- תלמיד בישיבה -

בקונטרס י"ב-י"ג תמוז תרצ"א (סה"מ קונטרסים ע"ק עה,א)
נדפס רשימה מר"ד מהמאסר והחופש וקרוב לסיום העמוד או' :

"ביום הרביעי י"ג תמוז . . . ואמר אז המאמר ברוך הגומל
הא' . . . ביום החמישי בקר עזב את עיר מקלטו ויבא לביתו
ללענינגראד ביום ועשי"ק י"ד תמוז ובשי"ק פי פינחס עלה לתורה
ויברך ברכת הגומל ובעת הקידוש אמר המאמר ברוך הגומל הבי'
ובסעודת ש"ק בסעודת ההודאה..."

והעירני אדמו"ר שי שלכאורה נפלה כאן טה"ד דהרי לפי
החשבון שגי תמוז הי' ביום א' בשבוע א"כ ט"ו הוא ביום הי'
בשבוע ולא ביום ד' כפי שנדפס. ולפלא שלא תיקנו א"ז
בהדפוסים החדשים.

ויש להוסיף דע"ז יש לתקן בקובץ כ"ח סיון תנשי"א (יובל
שנים) ע" 20 בהתיאור קצר מהתוועדות כ"ק אדמו"ר שליט"א (בעת
הקב"פ - ב' תמוז תשי"א) וז"ל: "בתוך הדברים דיבר על מאסר
וגאולת חותנו כ"ק אדמו"ר נייע וביאר את הטעם שבעל הגאולה לא
בירך ברכת הגומל עד לאחרי חזרתו לביתו (ולא ביציאתו מבית
האסורים וגם לא ביציאתו מגלות בקאסטראמא) מהטעם שאין
מברכין "עד שיחזור לבוריו לגמרי" דביום ועשי"ק י"ד תמוז חזר
לביתו ובשי"ק פי פינחס עלה לתורה ובירך ברכת הגומל..." ויש

לתקן דבמקום י"ד תמוז צ"ל ט"ו תמוז. דעכ"פ י"ד תמוז לא ה"י ביום ו' וט"ו ה"י ביום ו'.

ועפ"ז יומתק הטעם ל"השטורעם" שכ"ק אדמו"ר שליט"א עושה מט"ו תמוז (ובשנים שעברו אף התקיימו התוועדות מיוחדות ביום זה) דהרי זהו היום שבו ה"י שלימות הגאולה מכיוון שאז חזר לביתו וה"י זה ההזדמנות הראשונה לברך הגומל ורק שהמתין למחרתו ביום הקריאה, דהיינו, שרק לפועל ה"י הגומל" בט"ז תמוז. (וראה בארוכה בשיחת ט"ו תמוז תשמ"ז בתחילתו).

מענינא דיומא

הרב טובי' בלוי
- מח"ס כללי רש"י -

הלימוד באגרת התשובה הוא מענינא דיומי אילין, הן בגלל שיעורי חתי"ת והן בגלל ההוראה ללמוד אגה"ת לרפואתו השלימה והקרובה של כ"ק אדמו"ר שליט"א, ובתקשר לזה הנני בזה בהערה שתוכנה שייך גם לענין עיקרי שהזמ"ג והוא לימוד עניני משיח וכו'.

בפ"א מאגה"ת מביא אדמו"ר הזקן (בסוגריים) ראייה שלא כדעת ההמון שהתשובה היא התענית כי אם מי שגמר כפרתו ע"י יסורים היינו שהקב"ה מביא עליו יסורים — והראיה מן הפסוק "ופקדתי בשבט" וכו' — "ופקדתי דייקא".

והנה פסוק זה (במזמור פ"ט בתהלים) מוסב על מלכות בית דוד, והוא המשך לפסוק "מצאתי דוד עבדי" וגו', ע"ש.

ומזה שאדמו"ר הזקן משתמש בפסוק זה לראיה על כל מי שחטא וכו' — הרי זה, לכאורה, חיזוק וסיוע למה שמלמדנו כ"ק אדמו"ר שליט"א שבכל או"י מ"שאל יש בחינת משיח, והראיה, בין השאר, מן התפלה "ויתקיים בנו מקרא שכתוב ונחה עליו" וכו'.

וממשיך "וכך יובן למעלה... שחזר בו ה' מן הדבר שחפץ לעשות וכמ"ש וינחם ה' על הרעה כו' אע"פ שבודאי עלה דבר זה במחשבה... משא"כ כשבא בדבור העליון הרי נאמר ההוא אמר ולא יעשה".

תוכן הענין הובא גם במקבילו [כפי שמציין המו"ל] במאמרי אדה"ז מארז"ל ע' תא-ב [בכמה שינויים - ויש לעיין איך אמר אדה"ז ואכ"מ] אמנם פסוק "וינחם" הנ"ל לא הובא שם.

ועד"ז מובא בתו"ח תולדות י"ג,ד ושם מפרט יותר הכתוב "כמו וינחם ה' על הרעה אשר חשב".

ויש לעיין לאיזה פסוק כוונתו.

- בקורקענדיצ'י על וינחם ה' על הרעה מציין:
- (א) תשא לב,יד ושם: "וינחם... אשר דיבר".
 - (ב) שמו"ב כד,טז ושם: "וינחם ה' אל הרעה". ועד"ז בדהי"א כא,ט ושם: "ראה ה' וינחם על הרעה".
 - (ג) ירמ"י כו,יט ושם: "וינחם... אשר דבר".
 - (ד) יונה ג,י ושם: "וינחם האלקים... אשר דבר".

והערני הרב א.ח. שהכוונה להכתוב דתשא לב,יד ועל פי תרגום יוב"ע שמתרגם שם "על בישתא דחשיב למעבד לעמיי". ולהעיר ג"כ מרש"י שם פסוק יב "על הרעה אשר חשבת להם". ודברי פי חכם חן.

"יתבררו ויתלבנו הדברים"

שמואל קראוס

בגליון תרכ"ט של קובץ זה, ע' 8-27, הביע הרב ט.ב. את תחושתו, בין יתר התחושות המענינות שהוא מספר עליהם שם, לפי תוצאתו של "ויכוח מתמשך" מעל גבי גליונות הקובץ, היא כזו, בה "מאבדים הקוראים את הענין וחדלים לעקוב אחרי הדברים", וא"כ, הרי הוא מונה שתי סיבות להמנע מ"ויכוח" שכזה: א. בזבז. ב. טרחה. רק כאשר יחוש שמכניסים בפיו דבר "שלא אמר" - כמו ציטוט מדבריו בהם המלה "הכרח", בהעזה

לפרשה כפשוטה (ובלשונו: מציאת "דיוק"), שעה שאפשר להיות גמישים יותר ולדעת ש"הכרח" אינו תמיד "הכרח" - או-אז יחלץ חושים וימצא חובה ל"יתקן את ההבנה" - "למען ההיסטוריי" (=ציטוטים מדבריו שם. עוד אשוב אליהם בהמשך, ואראה לאיזה כיוון צועדת ההיסטוריי שלו).

ה"תחושה" המוזכרת מסתבר שאינה בלעדית לו. יש החושבים שדווקא בגינה חבל להמנע מ"ויכוח" מסוג זה. הרי הקוראים "איבדו ענין" וזו הזדמנות "לירות מכל הכלים לכל המטרות", להתעלם מהעובדות המודפסות שחור ע"ג לבן (על מספר לא רב של גליונות שרובם כבר שוכנים כבוד ב"שמות") ולהעמיד פנים של "מותקף" כאשר הנכון הוא ההיפך. ל"שיטה" זו אין צורך להשיב תשובות על שאלות מוחצות שניתנו בגליונות הקודמים. אין צורך גם לחדש או להעיר. די להשתמש במראי-המקומות שניתנו ע"י הכותב הקודם, לצטט חצאי דברים ולהציג את טעונו למחצה לשליש או לרביע. הן הקורא, כזכור, איבד ענין...

[בין אפשרויות ההטעי' - שעל חלקן אעמוד להלן - נוספה גם האפשרות, בלהט ה"ויכוח" ו"אהבת הפולמוס", לשלב פה ושם אי-אלו "השמצות אישיות" כמו הזכרת ארץ המוצא של אבי ה"מושמצ" - בכדי להביא כמה "קוראים" (מחוץ ל"מערכת") לידי גיכוך, עד שהלה יפגע (?): עד עמקי נשמתו... - אמנע מראש טרחה מאלו העשויים לחפש את האחרונות בגליון הקודם: מסתבר שהדברים לא תאמו אף את "טעמה הטוב" של ה"מערכת", וחבל, כי אז גם אותם שאין להם היכרות אישית עם הכותב יכלו לעמוד היטב על טיבו ורמתו)].

דעתי בנושא זה שונה, ובהקדים: מתמיד לא היתה כתיבתי בקובץ זה במטרה להמציא חומר קריאה לקוראים "מאבדי ענין" (להוציא סיומת חד-פעמית בגליון תרכ"ח ע' 1-30, וגם זו לא בכדי). מבחינה זו דווקא הייתי נמנע מפרסום חומר כלשהו (למרות שהדבר קשור להבנת דברי, לא הייתי מאחל לאיש להקלע להתוועדות 'בן זכרי' בה מככב בגילופין "קורא" שכזה). אלא שהנסיון האישי הוכיחני שהדברים כדאיים: פעמים רבות נעזרתי ונבנתי מהערות והארות של קוראים עניינים, שאף אם הם עצמם אינם מעוניינים לפרסם את תגובתם, עשו זאת בע"פ; שאלו, בררו, הוסיפו וגרעו; ונמצא הבנין שלם. לכשנתקבלו אצלי הדברים

פרסמתי את דבריהם. לכשהסכימו - בשמם, ולכשרבו - בנוסח "העירני ח"א".

בשטח מסויים נמצאתי נשכר במיוחד כתוצאה מפרסומים אלו. המדובר בכתיבה אודות רשימות ושיחות רבותינו נשיאינו, בעיקר אלו של כ"ק אדמו"ר (מהרי"ץ) נ"ע, שהן מקור לא אכזב לתולדות החסידות והחסידים. הפתעה חיובית היתה לי כאשר נוכחתי לדעת כי החיבה וההתענינות בשטח זה, בפרט על הנעשה בתולדות משפחת בית-הרב, היא נחלת רבים. כתבתי ונשכרתי: היו שדאגו להביא לידיעתי פרטים רבים מן השמור באוצרותיהם, רשימות ושיחות שטרם נתפרסמו וכיו"ב. אלו שלהם רק שמץ מוסג על הנעשה בשטח זה, שיש הנוהגים לשוחח עליו רק בלחישה, מודעים גם לאפשרויות הפרסום שלו ויודעים גם כמה רחוק הוא מסגנון ה"חשיפה ראשונה". ברצון רב הייתי מפרסם את שמותיהם של כל אותם קוראים נאמנים שסעדוני איש איש באוצרו (מהם גם כאלה שלא תמיד ידעו להעריך אל נכון את חשיבותו הגדולה של החבוי באמתחתם), אלא שרצונם - כבודם - אחרת.

דוגמא מאלפת להני"ל נמצאת בסדרת הפרסומים בגלי הקודמים של קובץ זה. לאלו העוסקים בשטח זה ידועים גם הקשיים בהצגת תמונה שלמה מן החומר האמור, כדוגמת השוואות בין המימרות הסותרות לכאורה שבתלמוד, אותן שהביאו לאוקימות השונות של הברייתות והמשניות. לעני"ד, שכבר הבעתי אותה כמ"פ והוכחתי שהיא מעוגנת היטב במקורות שלאורם אנו חיים, חשוב לעסוק בנושא זה, וודאי שלא להיפך. ימצא הביאור - מה טוב. אם לאו - אניחנו בצ"ע ויבוא אחר ויישב. וודאי שלא להביע חוסר התייחסות הנובע מזלזול גם [לקורא המתקשה בהבנת המשפט האחרון, אספר על אפיזודה מעניינת, שארעה אחר שבאחד מגליונות קובץ זה עסקתי בהוכחה שעובדה היסטורית מסויימת יש לה הוכחה וסיוע מאחת מאגרות הק"ש של היגניזה מחרסון. באותה שבת ניגש אלי אי' מכובד, ת"ח ובר-אבחן, ומחה בפני על כל התייחסות שתה"י לגניזה זו, שלדעתו - ההיפך מן הידוע לנו מכתבי רבותינו נשיאינו - יש בהזכרתה משום זלזול חבי"ד.]

בגלי הקודמים עסקתי איפוא בתולדות צאצאי אדמו"ר הזקן, בהוספת פרטים חשובים שלא נמנו לפנים בכל מקום ידוע אחר. היסוד לדין זה נפתח עם הציון לרשימת אדמו"ר נ"ע לפי לקח עמו אדה"ז, בבריחתו מליאדי, "את כל בני משפחתו הדרים עמו"

(עיי"ש), בהשוואה עם המופיע באגרת אדמוה"א - שאגב, בגליונות שלפנייך צוינו על מקורה ונוסחאותי ידיעות ופרטים חדשים - על-פני מנו הבורחים באותה עת "כ"ח נפשות". מאחר וחשבון צאצאי אדה"י הקרובים לאותה תקופה עולה על סך זה, ניסיתי באותו גל' להוכיח שניתן להעמיד את חשבון הצאצאים על אותו מספר, ובעקבות כך התגלו פרטים רבים אודותם - אף כאן: רובם לא נתפרסמו לפניי - כמו גם שמות אלו שלא היו ידועים לפני [לסוג הקוראים הפוטנציילים לרכישת השמצות מהסוג האמור לעיל, שח לי ידיד ששמע לשנים הדנים על תוכן דברי: מכיון שהוזכרו גם העגלות עליהן ישבו הבורחים מליאדי, תמהו השנים, במחשבה שלא היתה מביישת בעלי-עגלה מאותם ימים: האמנם אין לו לש.ק. נושא אחר לעסוק בו, מאשר באיזו עגלה ישב כל אחד?].

וכאן מגיע תורו של המעשה המפורסם על אותו שאתב מדי חודש לדפוק על שולחן הקריאה בביהכ"י ולהתריס כנגד הכרזת הגבאי: "לא יעלה ולא יבא". מה עוד שכאן לא מדובר בגבאי (שמענינו לנהוג באופן של "גדולת ימינך") אלא בכותב שורות אלו, וה"קוראים" הרי זוכרים (אולי רק מתי מספר, מאותם שלא "איבדו ענין") שמנהגו להגיב מדי פעם על דברי בהכרזות מסוג זה (אעדיף שוב לדלג על פירוט המניעים). תאמרו: מה רע בכך? - נכון, הדבר עשוי לעתים להביא תועלת, ואף אני מעולם לא כתבתי דברי בסגנון "קבלו דעתי", זו ולא אחרת. כך הם הדברים אילולא הי' הלה מתנבא בסגנון מתחסד (בגל' תרכ"ט ע' 34) על כבודם של רבותינו נשיאינו (וראה מ"ש בגל' תרל"א ע' 36) ובחדא מחתא מתייהר להודיע (שם ע' 33) שאין לדעת מי מהצאצאים לבטח השתתף בבריחה - למרות שיש מהם שהוזכרו במפורש ברשימות אדמוני"ע שהם או הוריהם (במידה והמדובר בטף) בין הבורחים - או הי' משתדל לא רק להוסיף בכל מחיר צאצאים על הרשימה, דבר העלול ליצור רושם אחר מהמפורש ברשימה הנ"ל, אלא גם להמעיט ממנה, ובכך לעזור ביישוב הסתירה כביכול בינה ובין האגרת הנ"ל.

לסוגיא זו אני קורא: אם ה"קוראים" עלולים לאבד ענין, יהי זה הודות לעזרתם של אלו המעונינים מאד שהענין יאבד; לא להתייחס לגליונות קודמים; לעזוב את העיקר ולהתעסק בטפל (מאמרים מוסגרים וכיו"ב). את השורות הבאות אכתוב איפוא אך

ורק מאחר שלדעתי אסור להרשות "תענוג" מעין זה, הרצוף מגמה לטשטש ולהסיח את דעת הקורא:

בגליון הקודם (תרל"ד) ע' 23 מגלה התי' י.י.ק. כי לבתו של אדמוה"א, אשת ר' אהרן אלכסנדראוו, קראו בשם "חי' שרה"; מעיר על כך שאחותה, אשת הצ"צ, נקראה "חי' מושקא"; ומציע לדון בקריאת שם משותף לשני אחים.

לאחר מכן באה בפנים ההערה הבאה, מסומנת בכוכב: "ראה גם בזה בהערות התי' ואנ"ש מאריסטאוו גליון תרס"ז ע' 20". מיהו שהוסיף הערה זו? ה"מערכת" לכאורה לא, שכן במקרים אלו - אף שהערה מסוג זו ניתן לסווג כנדירה - מופיעה ההערה בשולי-הגליון וחתומה: "הערת המערכת". ושמה ההערה היא של התי' י.י.ק. - חלילה! כיצד זה עלה כלל על דעתכם? הלא הכותב שם הוא גם כותב השורות כאן, ואיך אפשר לציין לדברים שכתב מבלי להכריז "לא יעלה ולא יבוא"? - אין ברירה אלא לחזור לסברא ראשונה, שההערה היא של המערכת, וטעות-הדפוס היא שאשמה במיקום ובהשמטת החתימה. אך עדיין השאלה בעינה עומדת (אם קיימתם את הוראת המערכת "ראה..."): הלא התי' י.י.ק. לא הוסיף דבר בגליון שנדפס בשנת תשנ"ב, על הדברים ששם שנדפסו בשנת תנש"א, ומה שנכתב שם באריכות מופיע אצלו בקיצור. תאמרו: לא זכר התי' י.י.ק. את הנכתב שם ולפיכך כתב מה שכתב. יתכן שכך הי' אך מדוע ה"מערכת", שלפני מונח אותה גליון, לא טרחה להודיע על כך - אם לא להשמיט דבר שנדפס לפי שנה - אלא בסגנון "ראה גם בזה...", דבר שמשמעותו ששם נתבארו או הוזכרו הדברים בצורה שונה, ולא פירשה - על דרך שנהגה בגליון תרל"ב ע' 15 - שהדברים מפורשים באותו גליון באריכות ובביאור? אם כך הוא מעתה המנהג, הרי אתם מוזמנים להעתיק דברי בגליון זה ולמוסרם לפרסום חוזר בגליון הבא לכל היותר, אם ימצא מי שישים לב, תופיע שם הערה הבאה: "ראה גם בזה בגליון הקודם..."

לעצם הערתו הנ"ל: אמנם העובדה שבתו הנ"ל של אדמוה"א נקראה גם בשם "חי" אינה כל כך מפורסמת (ולרשימת המקומות בהן היא מופיעה רק בשם "שרה", אותה כתבתי בגליון שם, יש להוסיף לציין גם להקדשה לע"י בתה הרבנית רבקה, אשת אדמוה"א מהר"ש, שנדפסה מאחורי השער של 'תורת שמואל' שער ששי, ברוקלין תש"ה), אך מן הראוי הי' שיוזכר את הקפדתי לציין כך

בכל פעם שזו נזכרה בדברי בגלי הקודמים: תרכ"ח; תרל"א 3) פעמים); תרל"ג (פעמיים), לעומת אף לא פעם אחת בדבריו הוא. אשר לדיון שהוא מציע בקריאת שני אחים באותו שם: אין כל הוכחה שהני"ל נקראה בשם זה בעת לידתה, ולא בתקופה מאוחרת יותר, שהרי השם "חיי" הוא משמות שנוהגים להוסיף לנשים בעת חול. מה שמעניין, וציינתי לו בדברי בגליון שם, שישנו מכתב מכ"ק אד"ש בו הוא מכנה דבר זה - כאשר הוסיפו לאחות חולה את שם אחותה - כ"מילתא דתמיהא" (וראה גם בקובץ זה גלי תקו ע' 11-13). אלא שלכאורה יש לחלק בשאלה מיהו המוסיף - וראה עדי"ז בקובץ זה גלי רה ע' ח ובגלי רו ע' יב-יג).

זו רק הפתיחה. בהמשך מגיע התי' י.י.ק. לענין הצאצאים, בהקדמה "הכרחית": "מכותלי תגובתו ניכר שאוהב את הפולמוס וההתנצחות, ויבושם לו". התבשמתי כהלכה מבדיחה זו. כזכור (מי כבר שומר אצלו גליונות קודמים?) אני הוא שמכריז כל פניו ההיפך מדבריו...

לפני שניגש לשלב הבא, קצת "תזכורת" מגלי קודמים: לאדמו"ר האמצעי ידועים שני בנים: ר' מנחם נחום ור' ברוך. רק שניהם מופיעים ברשימות אדמו"ר (בהם נמנו בני משפחת אדמוה"א), ורק שניהם מוזכרים ברשימות נוספות (כני"ל) מהקרובים לאותו זמן, מהם של בן המשפחה (ציינתי להם בגליון תרל"א ע' 30). לכל הכותבים באותן רשימות ידוע היי (כפי שציינתי שם) מאגרת אדמוה"א בה הוא מספר שבעת הבריהה מצבאותיו של נפוליון, בכסלו תקע"ג, ילדה לו אשתו הרבנית בן זכר. מאחר וידוע שבנו הרמ"נ נולד זמן רב לפני כן, נמצא שהבן שמסופר עליו בשנת תקע"ג הוא הר' ברוך.

כעת נגלה לפני הקוראים את הסוד הגדול: לאדמוה"א היי בן נוסף, שלישי - והדבר נשמר בסוד זמן רב (עובדה שכותבי הרשימות לא ידעו עליו) ונתפרסם רק בזמן האחרון. כיצד נודע הדבר? הנה: נשתמר כיום ספר כתיי ובו העתקה של מאמרי חסידות של אדמו"ר האמצעי. מיהו המעתיק? האם עשה מלאכתו בתקופה הסמוכה לאמירת המאמר או מאוחר יותר? - לא ברור. כדרכם של ספרים מסוג זה, הם אינם נשארים לעולם אצל כותביהם. כך קורה שהבעלים המאוחרים שלהם מוסיפים פה ושם פרטים מדעתם, וכך קרה גם בספר כתיי הני"ל, שעל שני מאמרי חתונה שנעתקו בו הוסיף מאן דהו - שכתב ידו שונה מזה של המעתיק הראשון - שהם

נאמרו על "חתונות [!] מו"ה ברוך תקפ"ב", ועל אחד מהם הוסיף שרי ברוך הנ"ל הוא בנו של אדמוה"א. המסקנה "ברורה": אם החתונה בשנת תקפ"ב, הרי שהבן שנולד בשנת תקע"ג הוא הי"בן השלישי... ואם תעיזו לשאול (ולא תחששו שיהי מי שיכנה השערה זו כ"הר התלוי בשערה"): רגע אחד, אם מעתיק אלמוני הוסיף כתובת בכתב יד מאוחר, מנין לנו שהוא צודק? תקבלו מענה: נמצא עוד ספר כת"י, גם הוא של מעתיק, ובו נרשם על מאמר אחר שהוא נאמר ב"חתונות [!] בנו" באותה שנה. אם תנסו לברר, ותגלו שהתיבה "בנו" בכת"י זה כלל לא נכתבה בצורה ברורה, וכשם שאפשר לקרוא בה "בנו" אפשר לקרוא בה "בתו" או "בי"א", עליכם להזהר מלהודיע על כך, כיון שה"בן השלישי" כבר נולד. לא יעזור שום דבר, אפילו אם תמצאו ששתיים מתוך שלוש כותרות אלו אינן תואמות בתאריכיהן לתאריכים שניתנו לאותם מאמרים בספרי כת"י אחרים,

[=בגליון הקודם ע' 26 מציין התי' י.ק. שפעמיים כתבתי "שאדמו"ר האמצעי לא מסר להעתקה אף מאמר פעמיים", ועל כך האריך בדוגמאות ע"פ רשימות מאמרי אדמוה"א הנדפסות - אחר כל החזרות על ציונים שהופיעו אצלי הוא הרי חייב לכתוב משחו "משלוי", לא משנה שהנושא לא שייך לדיון וכדלהלן - שישנן מאמרים שנמסרו להעתקה פעמיים. דבריו אלו הם בבחי הטעי' מכוונת: כאשר ימצא אותו המאמר בכותרות שונות אצל מעתיקים שונים, ופעמים רבות בכמה כת"י בכותרת זו ובכמה כת"י בכותרת אחרת, כך שלא נדע להעדיף האחת על השני', וודאי שנאמר שאפשר והמאמר נמסר להעתקה פעמיים. אך האם נאמר כן גם כאשר אחת הכותרות היא בכת"י מעתיק מזמנו של אדמוה"א והשני' היא של כותב מאוחר, שכתב זאת אחר הסתלקותו? בשתי הפעמים שכתבתי בנדון זה ציינתי להבדל בין שני כתה"י הללו ולפיכך כתבתי שעדיף לראות את זו של הכותב האחרון, שמ"חידושו" אנו יודעים גם על הי"בן השלישי", כשגוי, מאשר לומר שמאמר החתונה נמסר להעתקה פעמיים (מלבד זאת יש מקום לדון: א. האם אדמו"ר האמצעי הוא שמסר שנית מאמר שכתב בגוכי"ק, או שמא כשאמר בפעם השני' את אותו מאמר נעשו ההעתקות מן ההעתקות הקודמות. ב. האם ההעתקות השניות של המאמרים - שמלבד הנלמד מכותרות המעתיקים, שלא פעם שיבושיהם בולטים לעין, לא נמצא להן מקור אחר - שייכות גם במאמרי חתונה בבית הרב, לפי המסופר על החסידים שהיו דוחקים בנסיכני בית רבי להנשא בכדי לזכות במאמר חדש].

— בתקוה שהקוראים כבר הספיקו להתאושש מעצם גילוי של הי"בן השלישי, הנני מתכבד בזה לגלות את אזנם בסוד נוסף, והפעם: הי"בן השלישי לא היי ולא נברא! תאמרו: אין אלו אלא הספיקות דלעיל, שאצל התי' י.י.ק. זכו לכינויים מרשימים כ"השערות חריפות ומפולפלות הבנויות הר על גבי הר"י (אשר שניהם אינם אלא: "הררים התלויים בשערה", שעל גביהם קבועה לה הי"מחטא" שבקופה מעיזות לעייל אותן השערות בעובי הפיל... = עיין בדברין שם ותרווה נחת), ולא היא. לא כת"י מצאתי - שכרבים מכת"י אין כל ידיעה שעברה עליו ביקורת קוראים רבים - של מעתיק אלמוני שהוסיף כתובת לספר שבידו לא בסמיכות לאמירת המאמר, שזכה ונתגלגל לבין שאר כת"י הנתונים לבדיקת יחידים (שרק אחד מהם טרח להודיע שזהו "כת"י מאוחר"י) - אלא חומר דפוס, ומתקופה מאוחרת ביותר, אפילו לאחר שהתגלה הסוד הגדול על לידתו של הי"בן השלישי: כך נדפס בקובץ 'ידן נצח' (אד"ר תשמ"ו) ע' 12: "ובכל אופן הרב ברוך (בן אדמו"ר האמצעי) נולד כנראה בשנת תקע"ב (שכן חתונתו היתה בשנת תקפ"ו)"...

מחשש לבריאותכם - זו הרי תגלית מהממת לפי נאלץ לוותר על מציאותו הי"בן השלישי, שהרי "אחרון אחרון חביב" בתיאוריית ההסתמכות על כותבים מאוחרים - אשאר מקום לניחושים בקשר לזהותו של כותב המשפט שצוטט כאן, ואציין רק: א. בדברים שפרסם מאוחר יותר בקובץ זה, בגליון שסז ע' נח, שבחם תיקונים לדבריו באותו קובץ 'ידן נצח', לא טרח לתקן את דבריו אלו, או לתת להם מקור. ב. אותו כותב הוא זה שלעג בגל' הקודם, ע' 26, לאלו המסוגלים להודות בטעותם וחוזרים ומתקנים אותה בהזדמנות הבאה.

נחזור לכותרותיו השגויות של הכותב המאוחר בכת"י. האם עלינו לנסות ולעמוד על הסיבה שהביאה לשגיאתו? ובכלל, האם עלינו לעמוד על סיבתן של כותרות מסוג זה? [לדוגמא: אותו מאמר, זה שאת הכותרת הנ"ל שבראשו יש לעני"ד לראות כשגוי מאוחר ובכת"י אמין יותר היא נמצאת בתאריך אחר, מופיע גם בכת"י אחר - לפי המצויין בסה"מ דרושי חתונה ח"א ע' שנ - ושם הכותרת: "תורת אדמו"ר של הרב הגאון החסיד מו"ה שניאור זלמן מק"ק לובאוויטש". המהדיר שם מתייחס אלי' בעדינות וכותב: "וניכר שכותב הכותרת לא דק"...]. - בגליון תרל"א ע' 31 העליתי כמה אפשרויות להסביר את טעותו (ובלשונות:

"ושמא"; "ואולי"; "ויתכן גם", ואלו הן: 1. המעתיק המאוחר סמך על זכרונו, וטעה. 2. הוא העתיק מכ"י אחר בו הי' כתוב רק שהחתונה היא של "מוי"ה ברוך" (כפי שהוא עצמו העתיק פעם אחת) אלא שהוא זה ששיער (כפי שכתב בפעם השני) שהוא בנו של אדמוה"א, בשעה שהמדובר בחתונת נכד אדה"ז הר' ברוך-שמואל בן הר"י כהן. 3. כנ"ל, בשעה שהמדובר בחתונת נכד אדה"ז הר' ברוך-שמואל בן הרח"א. 4. כנ"ל, אלא שהעתיק מכת"י בו נאמר שהחתונה היתה של "בנו" והוא ששיער שהכוונה לר' ברוך, בשעה שהכוונה היתה לבנו השני, ר' מנחם נחום.

— וכאן נמצאה לו לתי' י.י.ק. ה"פירצה": יתפס על האפשרות שאינה אלא נסיון - לא הכרחי להוכחה שהי"בן השלישי" לא הי' ולא נברא - להסביר טעות של מעתיק; ולא סתם אפשרות, אלא האחרונה מאלו שהוזכרו לעיל, וינסה להציג את הדברים כאילו היא-היא עיקר ההוכחה המנסה ליישב את המובא ברשימות אודות בניו של אדמוה"א. מה עשה? בגלי' תרל"ב עי' 25 התעלם מן העובדות המצביעות על טיב המופיע באותן כת"י (הוא כותב בסתם: "התאריך: אלול תקפ"ב נמצא ג' פעמים בכתבי היד" וגם זה לא נכון: התאריך אלול מופיע רק בכת"י אחד, והתאריך תקפ"ב נוסף בכת"י אחר - של הכותב המאוחר - פעמיים) ובעי' 26 כתב על האפשרות האחרונה [ההדגשה שלי - ש.ק.]: "אי אפשר שנישואי הרמ"י בזו"ש היו בשנת תקפ"ב". בתגובה על "אי אפשרות" זו, כתבתי בגלי' תרל"ג עי' 34 שדעתי אחרת, ולמי שיש מעט מידע על מנהגי הנישואין באותה תקופה, יודע גם שנישואי בת, שכמעט ומלאו לה 11 שנה, אינם בלתי אפשריים.

על כך מתרעם התי' י.י.ק. בגלי' תרל"ד עי' 4-23: א. גם אפשרות לנישואין בגיל 12, אצל בנות, אינה אלא "הררים התלויים בשערה" (בכדי שלא להבליט כאן את בורותו המוחלטת בכל הקשור לחיי הקהלות באותה תקופה, י"ל שהתכוון להביע דעתו על עצם הנישואין בגיל זה). ב. הוא מתפלפל בעצם האפשרות, ונהנה לשמח את הקוראים בידיעותיו על ב"ר ולידה לטי' ירחים (ואולי לז"י?). שכת רק, ובעצם מלכתחילה לא ידע, שבאותם ימים נישאו בנות אף בגיל 10 ומטה, כך שכל הפלפול מיותר. כן שכת שאת עצם הנישואין של זוג בהפרש גיל של לפחות 14 שנה, כפי שהי' במקרה נישואיו השניים של הרמ"י, לא המצאתי אני, כך שאין לו להתרעם עלי: אם ההפרש בגיל לא ייני' להנשא כשהם מבוגרים, מדוע שיפריע כשהם צעירים?

[יתכן וגם כאן עוד ימצא פלפול מהסוג הנ"ל, ואולי גם פלפול שיענה על השאלה: מדוע נזכר בפלפולו רק בנסיון לשלילת **אפשרות** שהוזכרה אצלי (וכנ"ל, מבלי שיזכיר שזו אחת מן האפשרויות, ועוד אחרונה, להסביר טעות מעתיק מאוחר), אך לא נזכר בו כאשר קבע בגליון תרכ"ט ע" 32 בתור **עובדה** (לפי דעתו בלבד) - שמטרתה היתה להוסיף צאצאים לרשימת הבורחים, דבר המקשה את אפשרות היישוב של הרשימה והאגרת הנ"ל - כי נכד אדה"ז נולד בדיוק אחר הסתלקות אביו הר' ברוך, בתקני"ב, נישא בגיל י"ד, בשנת תקס"ו[ו], ובחורף תקס"ז כבר נולד לו בנו הבכור].

ולנושא אחר: מי שיחפש בדבריו של התי י.י.ק. - בגלי תרכ"ט, תרל"ב ותרל"ד - משהו מן החידוש, היינו חוץ מהעתקה של דברים מספרות המאמרים הנדפסת, או מציוני המקורות שנוכרו אצלי לפניו - ימצא רק דוגמא אחת, וגם זו אינה מוסיפה או גורעת דבר על הידוע בצאצאי אדה"ז: בגליון תרכ"ט ע" 33 הוא מציין לכותרת שטרם נדפסה, המציינת את חתונת בנו של הרח"א, ר' דובער (אגב: נמצאה שם תופעה יוצאת דופן אצלו, כאשר הזכיר את המקור שמסר לו ידיעה זו). על כותרת זו הוא כותב שם, ללא צל של ספק (לא "וכנראה" או "ואפשר"), שהיא העתקתה מ"כותרת של אדמו"ר האמצעי".

במאמר המוסגר לדברי - בגלי תרל"א ע" 30 - התייחסתי לחידוש זה: א. הבאתי ציטוט מדויק, לא כמו שהובא אצל התי י.י.ק., לנרשם באותה כותרת. ב. כתבתי שלעני"ד "אין הוכחה" שזו כותרת שכתב אדמוה"א, "ואפשר בהחלט שזו כותרת שנתן המעתיק".

על התממותו של התי י.י.ק. על **אפשרות** זו, עלי קראנו בגלי תרל"ב ע" 26, הטומנת בתוכה ידיעה נוספת על כשרונו בפענוח ר"ת - עניתי כבר בגלי תרל"ד ע" 35, כאשר הסברתי שאת הר"ת של יב"אי ניתן לפרש גם כ"בן-אחיו ולא דווקא כ"בן-אחי". שוב חזרתי שם על דברי בסגנון **אפשרות**: "וא"כ אפשר שהמעתיק הוא שהוסיף...", ולא "כפי שכתב הוא בהחלטיות".

עוד הוספתי באותו גלי להביא את הנוסח המלא של אותה כותרת, בה הושאר מקום פנוי אחר התיבות "ליל שי"פ". כתבתי:

"יתכן גם ואדמוה"א הוא שכתב כותרת זו והשאיר מקום פנוי", וכאן ציינתי לדוגמא אחת בה מצאנו כן. הוספתי: "ואולי אף כתב תאריך מדוייק אלא שהמעתיק נתקשה בקריאתו", וסיימתי: "אך מסתבר יותר שה"י זה ספקו של המעתיק בכותרתו הוא" (וכאן ציינתי שאכן מצאנו ספק בנוגע לאמירת מאמר זה).

עתה הגיע תורו של התי' י.ג.ק.: היתייחס לכך שהכותרת כפי שהובא אצלו היתה חסרה ומשובשת? - חלומות באספמיא. היציג את דברי כהלכה (שמלכתחילה לא שללתי אפשרות שאדמוה"א הוא שכתב את הכותרת אלא כתבתי שלענ"ד אין לכך הוכחה מאחר שאפשר גם אחרת)? - חס ושלום. הוא יכתוב כך (בגלי תרל"ד ע' 24): "הרי הוא [הכוונה אלי - ש.ק.] מודה [!!!] כלאחר יד שיתכן גם שאדמוה"א הוא שכתב כותרת זו". הבנתם? בלית-ברירה, "כלאחר יד", הוכרחתי להודות לדבריו... כעת תורכם לענות על השאלה: היכן הוא הגבול לטשטוט ולהסחת הדעת?

שוב, כיון שהוצרך לכתוב משהו, יתעכב על אותה דוגמא שציינתי בה השאיר אדמוה"א מקום פנוי בכותרתו: ציינתי לדבריו של הר"א מטוסוב בקובץ זה, גלי קצג, בהם הוא מסביר מדוע באמת לא הושלמה הכותרת בכתובה. באותה דוגמא ספציפית אף ציין הרא"מ שבכותרת אחרת לאותו מאמר התאריך הוא "יום ו' עש"ק". על דוגמא זו נתפס עתה התי' י.ג.ק. - כמובן שלא יזכיר שזו רק דוגמא, שאינה קשורה לעצם הנושא - ומתפלא: "ולפלא שנעלם ממנו שכבר חזר בו הר"א מטוסוב מקביעה זו", והכוונה לתיקון הנדפס ברשימת הכתי"י בלקו"ת תשד"מ, שהכותרת ובה התאריך "יום ו' עש"ק" שייכת למאמר אחר.

על פליאתו זו אענה [אגב: כאשר ציינתי אני לדברים שנעלמו ממנו, שמקורם בספרות המאמרים הנדפסת (בגלי תרל"א ע' 32/6) לא הוספתי לכך כל פליאה]: את הסברו של הר"א מטוסוב באותו גליון הקראתי לפניו קודם שהדפסתיו, ולא שמעתי מפיו שחזר בו ממנו. אכן לא נתפרסם בקובץ זה תיקון לאותם דברים, והעיקר: הר"א מטוסוב עצמו כתב באותו גלי כי ההסבר להשארת מקום פנוי בכותרת הראשונה אינו תלוי בדיוק ההשוואה עם הכותרת השני.

בקשר לזה מוסיף התי' י.ג.ק. שלוש דוגמאות נוספות בהן נשארו בכותרותיו של אדמוה"א מקומות פנויים (ומציין לדוגמא

שכזו גם בהנחת הר"מ, וגם כאן צריך תיקון: הכותרת שלפני הדרושים לשי"פ יתרו היא: "זוהר פי תרומה . . . ליל שי"ק פי [וכאן נשאר פנוי]", ולאחרי הדרושים הנ"ל מאמר בכותרת: "בעזרה"י, שבת פי [ונשאר פנוי]" אך אינו מתייחס לעובדה שהסברו של הר"א מטוסוב שריר וקיים גם לגביהן:

נפתח בסיבה לדברי הנ"ל אותם כתב בגלי קצג, להסביר כיצד זה נשאר מקום פנוי בכותרת: אילו היתה התייחסותו לאדמוה"א כשווה אליו, לא היי מתאמץ כלל לתת תשובה לשאלה זו, אלא היי מניח בסתם שבשעת הכתיבה "לא זכר" באיזו שבת נאמרו המאמרים. דווקא משום שהתייחס לנושא בצורה שונה, כתב להסביר שהכותרת "שבת פי" נכתבה עם סיום כתיבת המאמר הקודם, אולי לסימן למעתיקים ממנו שהמאמר סוים ומכאן ואילך יותחל מאמר חדש. כאשר נכתב המאמר הבא לא ראה צורך לפרט את התאריך, כשם שבהרבה מהנחותיו ומאמריו לא נרשמו מלכתחילה כותרות.

אולם הסבר זה קשה להולמו באותה כותרת הנמצאת בהעתקה, שכן אחרי אותו מקום פנוי נכתבו בה מלים נוספות. מסיבה זו כתבתי שאין כל הוכחה שזו כותרת שנעתקה מגוכי"ק אדמוה"א, אלא אפשר - והוספתי שאף מסתבר יותר - שהיא של המעתיק.

ואשר לשאר דבריו של התי י.ג.ק. בעי 7-25 של גלי תרל"ד: את כל אותן רשימות "אלמוניות" - שהארכתי עליהן הדיבור בתחילת דברי - הבאתי בגלי הקודמים (ובכו"כ גלי לפניהם) במאמרים מוסגרים, בלי קשר להוכחת חוסר השחר שבדבריו. אי לכך נמנעתי - ואיני רואה כל סיבה שלא להמנע - מלהציג בפניו פירוט מלא עליהם. אמנם הוספתי בגלי תרל"ג עי 36 לציין פרט נוסף מאי הרשימות הללו, אך כשרואה אני שהתי הנ"ל לא הצליח לעמוד על כך - מובן שלא יהי כל אסון אם לא ידע פרטים נוספים. המתעניינים בתולדות משפחת בית הרב ע"פ המקורות החב"דיים, ודאי מחזיקים טובה על אותם פרטים שנוספו בגלי אלו, אף אם לא בכותרות רעשניות לפניהם, והתודה והברכה שייכים כאמור לאותם קוראים שדאגו להמציא לפני את מקורות מסוג זה.

אשר לסיכום הדברים ("סוף דבר" שאצלו): בעוד התי י.ג.ק. רוצה להוסיף לרשימת הבורחים מליאדי צאצאים נוספים - ובכך לא רק שאינו מיישב את הסתירה כביכול בין רשימת אדמוני"ע

ואגרת אדמוה"א, אלא עוד הוסיף עליי - הוכחתי בגלי הקודמים שניתן למעט את הרשימה באופן כזה שהרשימה והאגרת תהיינה תואמות. אינני רואה כל סיבה לבושה בכך שכמה פעמים הוספתי ותיקנתי את דברי - לא על פי דבריו,

[=אמנם הוא כותב: "נודע לו [הכוונה אלי -ש.ק.] כבר בגליון תרל"א מהשגתי בגליון תרכ"ט", ויתכן שהוא באמת חושב כך, אך כבר הודעתי בגליון תרל"א שעיקר הדברים נמצא בספרות הנדפסת, שלא הוא חידשם; שאמנם נעלמו ממני כשכתבתי דברי בגלי תרכ"ח, אך עמדתי עליהם סמוך להדפסת הדברים ולפיכך נמסרו לפרסום כ"יתקונים" בגלי תרכ"ט. באותו גלי נתפרסמה השגתו של התי' י.י.ק. (שמלבד אותם פרטים שכבר ידעתי עליהם הכילה ברובה דברים שאין בהם ממש, כפי שהוכחתי ופירטתי אחד לאחד בגלי תרל"א) ואילו דברי לא נתפרסמו. רק כאשר שאלתי את ה"מערכת" לפשר הדבר, היתכן לנהוג כפי שנהגו, נוכחתי לדעת שהקובעת היא הכמות, אורך הדברים, ולא תוכנם, כך שמ"סיבה טכנית" לא יכלו להדפיס את דברי. גם לאחר הדפסת גלי תר"ל לא פורסמה תשובתי מאותה "סיבה טכנית", ש"יתוקנה" רק בגלי תרל"א בהדפסת אותיות זעירות. מאחר וכבר ידועה פרשה זו ל"מערכת", הריני להתפלא עליי שהסכימה לפרסם דבריו בסגנון זה]

— ובכל פעם הוספתי מספר רב של ידיעות ופרטים, שלא נתפרסמו קודם לכן, ושנודעו לי תוך כדי ובעקבות הפרסום הראשוני. התי' י.י.ק. לועג לתיקונים אלו - למרות שידיעות רבות נוספו לו מהם,

[=אגב: הוא מציין שבגלי תרל"ג נשמט סופה של הערתי - ומסיים: "ועם הקוראים הסליחה". מי שחייב כאן סליחה לקוראים זו ה"מערכת", שלא מצאה לנכון להעיר לו שכנראה נזדמן לידו עותק בו חסר דף אחד]

— אך מבחינתו מובן לי היטב לעג זה: אילו היי נוהג אף הוא לתקן את דבריו - שהמעייין בגלי תרל"א ותרל"ג ומונה את שגיאותיו המוזכרות שם, משתומם על ריבויים - היי נאלץ להשקיע זמן רב. עדיף לו להסתפק בשתיקה ולהמשיך לחפש פירצות נוספות במאמרים מוסגרים של אחרים.

על משאלת הסיום שאצלו: "ויקיצו וירננו שוכני עפר ונוכל לדעת המנין בבירור" - דבר הידוע לנו בבירור מאגרתו של אדמוה"א: 28 נפשות, ובגלי הקודמים הוכחתי שאין לכך כל סתירה מרשימת אדמוני"ע - אוסיף משאלתי: ויתבררו ויתלבנו הדברים (ולמען השם, קצת בושה להכריז אף כאן: "לא יתבררו ולא...").

* * *

בגליון תרל"א ע"י 29 ערכתי סיכום מקורות המנהג לאמירת פסוקי השם בסיום שמו"ע, שנשתבשו בהם כו"כ. בגליון הקודם (תרל"ד) ע"י 8-27 עורך הרב ט.ב. סיכום אחר, שאינו קשור למקורות המנהג אלא לדברים שבאו בעקבותיו בגליונות הקודמים. מאחר והפעם לא באו טיעוניו על יסוד ענינו של הגיל - שכבר כתבתי בגלי תרל"א שהשכחה יפה להם - אשתדל שלא לעזור לו ביצירת "איבוד ענין" אצל הקוראים:

א. להפעתו על תגובתי: השתדלתי לנהוג לפי הכלל (שאף לו מקורות), האומר: אם לפלוני מותר לעשות כך וכך, מוטב לא יתפלא באם מותר לאחרים להודיע על כך.

ב. בענין הצהרתו - שהוא כותב שהיא בניגוד לדברי - שבעיניו אין בימה מכובדת יותר מ"הערות וביאורים (וכיו"ב)", אזכיר לקוראים את דברי, בהם הבעתי דעתי כי "ספרות משעשעת" מקומה בבימות אחרות. הנ"ל צודק איפוא בכותבו שהצהרתו זו היא בניגוד להם. ובכל אופן, לתועלת "מאבדי הענין" למיניהם, כדאי להביא לציטוט את המשפט הבא (ובמסגרת השעשועים): בסגנון ימי כתב למי: "אמנם אני עצמי אינני יודע אם זה שייך (0) כ"כ לבמה זו, אך ממה נפשך - אם פירסמו חלק... ובכל אופן יש באמתחתי עוד כמה... בכל אופן בינתיים (עד שיתבחרו הדברים) אני שולח הערה כללית אחת, מענה לכמה הערות, ומחן ההתבטאות המתנשאת [הדגשה במקור - ש.ק.] של שמואל קראוס". הפותרים נכונה ישתתפו בהגרלה על העתק מן המקור וכן על העתק מגלי תרכ"א של 'הערות וביאורים' (שבתגובה למתפרסם בו נכתבו הדברים) ויזכו להרחבת הדעת על המושג "התנשאות".

ג. הרב ט.ב. כותב: "היו נסיונות לומר כאילו טענתי שיש הכרח לבחור פסוקים מספר תהלים, נסיון ש- [כאן הוא מאשים

אותי ברבנות] חוזר עליו גם בסיכום שלו, וכלפיהם ציינתי את הטעות של בעלי נסיונות אלה". הפעם השאלה היא (עדיין במסגרת השעשועים) בסגנון ימצא את ההבדלים: "בדרך כלל נהוג, לכל השמות, לומר פסוקים מספר תהלים" (=הרב ט.ב. בגלי תרס"ו ע"י 27. אגב: כלל זה הוכח בגלי שלאח"י, ע"י כותבים אחרים, כמוטעה); "כל מה שכתבתי הוא שבדרך כלל נהוגי וכו', ובכל הרשימות שראיתי רובם ככולם של הפסוקים הם מספר תהלים, ולמיטב הבנתי אף מצאתי סיבות להכרח להשתמש בפסוקים האחרים לאותם שמות שבהם מופיעים פסוקים מספר תנ"ך אחרים" (=הרב ט.ב. בגלי תרכ"ה ע"י 24. אגב, הוברר ע"י בגלי תרכ"ו שהני"ל ראה רק רשימות מאוחרות).

— אמנם הנ"ל ענה ע"כ בגלי תרכ"ט ע"י 29 כי ציטוטים אלו אינם אלא בגדר "דיוק" - כתוצאה מהרצון להכניס לפיו דברים שלא אמר - ואילו הייתי חושב ע"כ "ביתר בהירות" הייתי נוכח שאין לו כל "דעה" בנושא, ולמרות זאת, בסיכום מקורות המנהג, הנ"ל בגלי תרל"א, כתבתי: "מרשימות אלו [שבמקורות הראשוניים] עולה שאין הכרח לבחור פסוקים מספר תהלים, ולא כטענת הנ"ל, שלא ידע על מקורותיו הראשוניים של המנהג - פורטו בהרחבה בגלי תקפ"ח של קובץ זה שלא הגיע לידו [כך הוא מעיד בגלי תרכ"ט] - וראה רק רשימות מאוחרות". כיון שלא ניחונתי ב"בהירות" שהוא כותב עלי, דבר שאינני מצטער עליו, הנני מודה בזה שעסקתי בנסיון לשים בפיו דברים שלא אמר...

ד. הרב ט.ב. טוען ש"איש לא השיב, ולא ניסה להשיב" על שאלתו בנידון הפסוקים הידועים לשם כ"ק אד"ש: "במה הם עדיפים על פסוקים מספר תהלים, ובמיוחד במה עדיף פסוק מספר משלי, שהוא מאוחר יותר". וכנראה שאינו חושב את הכותבים בענין זה בגלי הקודמים - התי' מ.ר. בגלי תרי"ח ע"י 41 השואל עליו: "איפה המקור למנהג הנ"ל, שיהי דוקא מספר תהלים?", וכן הרב מ.כ. בגלי תר"כ ע"י 33 הכותב: "ואין מה לחפש המקור להעדיף פסוק מספר תהלים דווקא", ואצ"ל אני הקטן בגלי תרכ"ו ע"י 16 שהבאתי מן הרשימות הראשונות מסי' רב של פסוקים שאינם מתהלים - שאינם בגדר "אנשים".

ה. כן רוצה להוכיח מן ההוראה שקיבל כ"ק אדמו"ר (מהריי"ץ) ני"ע מאביו כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) ני"ע - ומכאן בציטוט מדברי הרב ט.ב. - "לומר פסוקים שהם שונים מרשימות

שהתפרסמו, מוכיחה שעצם קיום של הרשימות אינו מהווה סיבה לכך שיש לומר את הפסוקים שברשימות, רק בגלל העובדה שהם מופיעים ברשימות".

ויש להעיר על כך: (1) בסיכומי בגלי תרל"א: פירשתי שההוראה הנ"ל - שנמסרה לנו באגרת כ"ק אד"ש - היתה "לומר פסוק אחר", לשמו השני: יצחק. אבל לשמו הראשון, יוסף, הפסוק שלימדו כ"ק אדני"ע הוא הפסוק המופיע ברשימות. (2) אף בנוגע לפסוק לשמו השני יש לציין שכ"ק אד"ש ראה לנכון להוסיף את המלים "אף שיש סי' רשום לשם יצחק..." והפסוק שמביא שם הוא זה שברשימות, כך שלכאורה עצם קיומן של הרשימות דווקא מהווה סיבה כלשהי לומר את הפסוקים שבהן (ולהתייחס אליהן כאשר משנים מהן) - כשם שהפסוקים לשמו של כ"ק אד"ש, כפי שפירש באגרת אחרת, הם אלו המופיעים ברשימות (אפילו שהשם השני אינו מופיע בהן במפורש, אלא השם "מיכאל" (3) בגלי תקפ"ח ע"י ציינתי להוראה הנ"ל בקשר לשינוי בפסוק השני, וכתבתי: "ומכאן לכאורה שאין קפידא דווקא באמירת הפסוקים שנמצאו ברשימה זו", אך לא הרי "קפידא" - שסרה כאשר ישנה הוראה מפורשת - כדין "סיבה", וק"ל. (4) בתור השערה לשינוי בפסוק השני, אולי י"ל: הפסוק שברשימות הוא: "יא סכותה גוי נשק (תהלים קמ, ח), שאמנם תחילתו בכתיבה היא באות יו"ד, אך באמירה הוא א-לקים אדני, וכאן מדובר באמירת הפסוקים.

[וכהוספה לגליון תקפ"ח בנוגע למהדורות הקש"ה בהן נתפרסמו הרשימות, יש להוסיף: (1) אף במהדורת אופיבאך תפ"ד שנרשמה ע"י נ. בן-מנחם ב'פתחי שערים' ע"י 6-375. (2) יש להחליף את סדרן של המהדורות שנדפסו בסדילקאב שבשעריהן התאריך 'תקצ"א', כיון שנתברר לי - ע"פ השוואה עם מהדורת פולנאה חש"ד שממנה נעתקה אחת מהן - שהוא הפוך. (3) השמטת הנושא היתה לראשונה באשמת המדפיס בעיר זאלקווא שבאוסטריא, ובעקבותיו אצל כמה ממדפיסי רוסיא].

ו. בהמשך להנ"ל, גם השינויים שבין שני המקורות הראשוניים בהם נתפרסמו הרשימות, לא די בהן להוות "הוכחה נוספת" שלא לומר את הפסוקים המופיעים בהן ללא שינויים - כמו בפסוק הראשון לשמו של אדמו"ע ולשני שמותיו של, יבלח"ט, כ"ק אד"ש - ולפיכך אף השמטה של שם ברשימה אחת (ולמעשה לאות אחת בא"ב), שניתן בהחלט לראותה כהשמטה טכנית

בדפוס, אינה מהווה לכאורה סיבה שלא לאמר את אותו פסוק המופיע ברשימה הראשונה (ובהזדמנות זו הריני להביע צערי ע"כ שאותו פסוק, **בהשגח"פ**, הוא דווקא זה של הרב ט.ב., ולכן אולי מוטב שימשיך לומר את הפסוק האחר שמצא, המתאים, **בהשגח"פ**, לביוגרפיי שלו - כפי שכותב בגלי תרכ"ט).

ז. להערה "הקטנה והשולית" שדרכה הוא מסכל שוב נסיון "לשים בפי דברים שלא אמרתי": בדברי הסיכום שכתבתי בגלי תרל"א ציינתי לדבריו אודות הפסוקים שהוזכרו באגרת כ"ק אד"ש, שכתב עליהם (בגלי תרט"ו ע' 27): "ומאז ומקדם תמהתי, ועדיין לא מצאתי הסבר, על כך שנאמרים פסוקים אלה דווקא [כאן מקומה של ההודעה על המנהג לומר "לכל השמות" פסוקים מתהלים] ובעניננו: לשם הראשון ישנם כמה וכמה פסוקים בספר תהלים, שגם תוכנם וענינם קשור בהחלט..." ובגלי תרי"ז ע' 53 כתב להוסיף "עוד כמה פסוקים שגם עליהם יש לשאול כנ"ל, אך לא ציינתי אותם כי יש צורך בהסבר מסויים, משום שממבט ראשון ובאופן שטחי אינם נראים כל-כך".

— ואני בעניי הכתרת שאלה זו כהעדפת הפסוקים האחרים, וכתוצאה מחוסר ב"בהירות" לא הבחנתי ש"אין שם שום העדפה" (ולאידך גם בדבריו שנעתקו לעיל: "ובמה הם עדיפים.. ובמיוחד במה עדיף..", יש לענות "אין שם שום העדפה"). סליחה. אמנם אף הוא מבקש סליחתי כאשר הוא מעמיד את "הענין על דיוקו", אך הכתובת המדוייקת לפניי זו היא לפני הקוראים, להם עזר ל"אבד ענין"...

ח. אחרי שהרב ט.ב. מבשר לנו שישמח אם ימצא הסבר לאותם פסוקים ספיציפיים לשמו של כ"ק אד"ש, ואחרי שהוא מקדיש סעיף מיוחד לענין האמונה ב"השגחה פרטית", אוסיף גם אני לחיזוקה של זו ולשמחת לבו: באותו גליון של כפ"ח - שנקלע לידי בהשגח"פ ושאותו הזכרתי בגלי הקודמים - מאריך הרב ט.ב. לפרט את הקשר של הפסוקים הנ"ל עם "תוכן עניניו". ולפיכך, אחר שנמצא שכ"ק אד"ש הודיע באגרתו שאלו הם הפסוקים לשמו, לכאורה נמצאת כאן "עדיפות" על פני פסוקים אחרים, הן אלו שגם הם "תוכנם וענינם קשור בהחלט" ואצ"ל אלו ש"באופן שטחי אינם נראים כל-כך". בהשגח"פ ארע ששכח כנראה את הסברו זה, כתב ע"כ בהעו"ב ונמצא נשכר: נתברר לו, בין היתר, שאותו

מנהג שנוהג בו 3 פעמים ביום אין מקורו בדברי השלי"ה, כפי שטעה לחשוב באותו גל" של כפ"ח, אלא בדברי אחרים.

* * *

אחר הדברים האלה מוצא לנכון הרב ט.ב. להביא לידיעת הצבור ידיעה מעניינת הקשורה אל "היחס לספרו של ד"ר אי מרקוס". חבל רק שידעה זו - שיכלה אף לזכות בכותרת: "היחס אל החרדים (פרומע יידן) בברלין" - באה "בקשר" עם הידיעות העובדתיות המופיעות בספרו "החסידות": בגל" תרכ"ז ע"י 57 הופיעה התייחסות כוללת לעובדות שבספר זה - שהוזכרו ע"י הרי נ. מינדל בספרו על אדה"ז (ספר שבראשו נדפסה הקדמה מיוחדת מכ"ק אד"ש) - כנושאות חזקה של מוטעות בגל" תרכ"ז ע"י 32 ציינתי לכך שמופיעים בו גם מקורות ראשוניים, כמו הסיפור על פגישת נפוליון עם החסיד ר' משה מייזלש - שנתפרסם מאוחר יותר, באי-אלו שינויים, במקורות החב"דיים, וכן עדות שמיעה עלי מספר הרי"א מרכוס - שתחילה הוגדרת, בגל" תרט"ז ע"י 50, כ"טעות", ובסופו של דבר נתגלתה, בגל" תרכ"א ע"י 30, כאפשרית. בקשר לעדות זו כתבתי שהרי"א מרכוס "היי מפורסם ליר"ש ולא נחשד לשקר", ובמובן זה לא הועילה הידיעה שמביא הרב ט.ב. להכחיש או לאשר דבר זה. אף אם הרי"א מרכוס ורבים אחרים מן החרדים בברלין טעו בענין זה או אחר (שלפי המסופר ברשימות אדמוני"ע טעו בו רבים ושלמים מהם), אף שללא ספק שונים היו מרי"א מרכוס, שעד היום לא נמצאו חולקים על כך שכוונתו היתה - אף אם לא ביצעה בשיא השלמות - לרומם ולפאר את תנועת החסידות, ותנועת חב"ד בכללה), עדיין לא נעשו בשל כך כחשודים בסלוף. מכונן של ההיסטוריה או בהטעני, ולפיכך צדק לעני"ד הרי מינדל כאשר ציין לספר זה בפרטים שאינם ידועים ממשנת חב"ד. בענין זה יש אמנם להעיר שאף בקשר לידיעות על תולדות חב"ד מופיעות בספר "החסידות" הנ"ל ידיעות שאינן מכוונות עם משנה זו, אך ברור שנשאבו ממקורות קודמים ולא נכתבו בכוונה תחילה כנגדה. [על יחסו החיובי של הרי"א מרכוס לחסידות חב"ד ראה גם בספר "בצל קורתו של נאצי", ת"א תשמ"ז, ע"י 23].

ועל שמעיר הרב ט.ב. מזכרונו על שיפוץ הספר ע"י המתרגם, יש להוסיף ששיפוץ זה נעשה בעיקרו לא בתרגום הראשוני שנדפס לראשונה בתשי"ד (ת"א), אלא בהוצאה השני שנדפסה בשנת תשי"מ

(ב"ב), שהמו"ל מודיע בהקדמתה (ע"ה) שמצא לנכון להשמיט ממנה "פיסקאות אחדות וביטויים אחדים" (עיי"ש), וכפועל יוצא נשמטו ממהדורה זו חלק מאותן פרטים שאינם מכוונים עם משנת חב"ד.

יתכן אמנם שבכוונת הרב ט.ב. היי רק לפרסם את הידיעה על "היחס לספרו" - בלי "קשר" לדיון על העובדות ההיסטוריות שבהם - פרסום שאולי מסתמן בו מעבר מן ה"שעשועים" למיניהם אל ידיעות על "יחסינו עם חלקי המחנה החרדי", וימים יגידו איך וכיצד עוד ינותחו דעותיהם של כל הסופרים.

ולעני"ד: בנושא זה של חקר תולדות החסידות ע"פ מקורות שלא נכתבו ברוח החסידות, חשוב להבחין בין נטילת קווי מחשבה ובין עובדות היסטוריות יבשות החסרות במקומות אחרים. לשם **דוגמא** בלבד: (1) באג"ק כ"ג ע"ה תמא אנו קוראים בדברי כ"ק אד"ש: "דעם בוך החסידות פון אברהם כהנא איז ניט כדאי צו באנוצן, ובפרט יעצט אז ס'זיינען דא אזויפיל ספרים געדרוקט וועגן חסידות ותורת החסידות, וועלכע זיינען געשריבן פון רביים או פון חסידים". (2) ב"ששלת קבלת תורת החסידות" שבסוף קוני 'תורת החסידות' (ברוקלין תש"ו) באו מקורות לדפוסים ראשונים של ספרי חסידות, ובע" 25 הערה 3 פורשה זהותם של המקורות שצויינו שם באותיות א. וב.. באותו ע"ה, ובע" 26/28, מופיע גם הציון ד. - שבקובץ זה גלי תקסא ע"ה 43 נאמר שיש לעיין בפירושו. הדברים מכוונים לתוספת הראשונה לחלק ג' של 'תולדות החסידות' לש. דובנוב (ת"א תרצ"א, ע"ה 386 ואילך. אגב, יש והוכח שהרשימה אצלו לוקה בטעויות) שיחסו לחסידות ולחסידים ידוע, כמו גם התבטאות מכ"ק אדמוני"ע בענינו.

* * *

תיקוני דפוס לגלי הקודם (תרל"ד): ע"ה 15: שו"ה 'היו',
צ"ל: '14-20, בעלי כשרון'. ע"ה 17 שו"ה 'שמות': 'הזכורים',
צ"ל: 'המוזכרים'.

■ ■ ■

לזכות

הילד יצחק שיחי

לאויש"ט

לרגל הכנסו בבריתו של אאע"ה
ביום ו' עש"ק פ' בלק ט"ז תמוז
ה'י תהא שנת נפלאות בכל

*

ולזכות

אחיו נפתלי שיחי

ואחותו לונא ה'י תחי

לאויש"ט

*

נדפס ע"י הוריהם

הרה"ת ר' יוסף שיחי וזוגתו מרת מסעודה תחי

זאקאן

לזכות

הרב משה אהרן צבי שי

וזנתו

סרת העניא רבקה רות תחי

ווייב

שירותי מחשב ומכנת סדר הדפוס "סדרית" — באדיבות

E.S.T. Computers 4403 14th Ave. (718) 972 4648

להצלחה רבה ומופלגה